

Tilbakebetalingskrav som sanksjon mot brudd på varslingsplikten i NS 8402 punkt 12.3

Kandidatnummer: 13

Antall ord: 14213

JUS399 Masteroppgave

Det juridiske fakultet

UNIVERSITETET I BERGEN

3. Juni 2019

Innholdsfortegnelse

Innholdsfortegnelse	ii
1 Innledning.....	1
1.1 Emnet og problemstilling	1
1.2 Problemstillingens aktualitet	3
1.3 Avgrensninger	4
1.4 Metodiske betraktninger	5
1.5 Oppgavens oppbygning	6
2 Rådgivningsoppdrag honorert etter medgått tid.....	7
2.1 Rådgiverens ytelse under NS 8402.....	7
2.2 Risikoelementer ved bruk av regningsarbeid	8
2.3 Plikten til å utarbeide et honorarbudsjet for rådgiverens ytelse	9
2.3.1 Honorarbudsjetts formål og funksjon.....	9
2.3.2 Bindende prisoverslag eller uforpliktende vurdering?	10
3 Varslingsplikten ved overskridelser av honorarbudsjetet	12
3.1 Innledning.....	12
3.2 Krav til rådgiverens varsel.....	13
3.2.1 Formkrav	13
3.2.2 Fristens utgangspunkt.....	13
3.2.3 Fristens lengde.....	14
3.2.4 Krav til varselets innhold	14
3.3 Risikoen for budsjettsprek	16
4 Tilbakebetaling med grunnlag i partenes kontrakt.....	18
4.1 Introduksjon.....	18
4.2 Rettsvirkninger ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3.....	19
4.3 Betaling er ingen godkjennelse av grunnlaget for fakturaen.....	23
4.3.1 Innsigelser mot grunnlaget for rådgiverens faktura	23
4.3.2 Fremdriftsbetaling og krav om tilbakebetaling – et foreløpig oppgjør?	26
5 Tilbakebetaling etter læren om <i>condictio indebiti</i>	30
5.1 Introduksjon og problemformulering	30
5.2 Anvendelsesområdet til <i>condictio indebiti</i> overfor prekluderte krav	31

5.2.1	Hensyn bak lærens begrensede anvendelsesområde	31
5.2.2	Betydningen av betalingens foreløpige karakter	32
5.3	Gir tilbakebetaling en rimelig avveining av oppgjørs- og korreksjonshensynet?	35
5.4	Er tilbakebetaling en velegnet sanksjon mot brudd på varslingsplikten?	38
6	Oppsummering og konklusjon	40
	Referanseliste	41
	Litteraturliste	41
	Standardkontrakter	45
	Lover	45
	Rettspraksis	46

1 Innledning

1.1 Emnet og problemstilling

Temaet i avhandlingen er oppdragsgivers adgang til å kreve tilbakebetalt vederlag som overstiger partenes avtalte honorarbudsjet i rådgivningskontrakter som reguleres etter standardkontrakten NS 8402.¹

Ved fastsettelsen av vederlaget for entrepriseoppdrag kan avtalepartene velge mellom to hovedformer.² Oppdragstaker kan enten ha krav på et forhåndsbestemt vederlag, eller krav på dekning av kostnadene med å få arbeidene utført.³ Valget av vederlagsform har avgjørende betydning for kostnads- og risikofordelingen i partenes avtale. Prisformatet avgjør hvem av partene som har risikoen for hvor store ressurser som er nødvendig for å oppnå kontraktens resultat og for at oppdraget blir dyrere enn antatt.⁴

Honorering etter medgått tid, ofte omtalt som regningsarbeid, er en praktisk vederlagsform i prosjekter hvor omfanget og prisen for oppdragstakerens ytelse ikke kan fastslås ved kontraktsinngåelsen. I slike prosjekter gir regningsarbeid en sikkerhet ved at oppdragsgiver kun betaler for tid som er medgått til utførelsen av oppdragstakerens oppdrag.⁵ Ulempen med bruk av regningsarbeid er at oppdragsgiver har risikoen for oppdragstakerens nødvendige ressursbruk og må betale det oppdraget koster uten å kjenne omfanget på forhånd. I oppdrag hvor omfanget av oppdragstakerens ytelse er usikker, innebærer det en kostnadsrisiko.

I rådgivningsoppdrag som reguleres etter NS 8402 har man forsøkt å redusere denne risikoen ved å pålegge oppdragstaker en varslingsplikt når kostnaden for oppdraget overstiger et forhåndsbestemt budsjett. Brudd på varslingsplikten har preklusiv virkning: Standardens punkt 12.3 (2) siste setning bestemmer at oppdragstaker ikke har krav på honorar for overskridelser som ikke er varslet. Varslingsplikten tjener flere ulike formål. Regelen har som formål å styrke oppdragsgiverens kontroll over oppdragstakerens ressursbruk, bidra til at oppdragsgiver gis et realistisk estimat over kostnadene for oppdraget og redusere risikoen for at dette estimatet overskrides.

---

¹ Standardens fulle tittel er NS 8402, "Alminnelige kontraktsbestemmelser for rådgivningsoppdrag honorert etter medgått tid", heretter omtalt som NS 8402.

² Sandvik 1966 s. 164.

³ Heimdal 2016 s.1.

⁴ Slik også Scott 2010 s. 384. Forskjellen mellom regningsarbeid og fastpris drøftes nærmere under punkt 2.

⁵ Bruserud 2014 s. 316.

Rettspraksis viser imidlertid flere eksempler på at oppdragsgiver – selv om varslingsplikten i punkt 12.3 ikke er overholdt – betaler vederlag som overskrider partenes budsjett.⁶ En slik betaling innebærer at oppdragsgiver, uten å være rettslig forpliktet til det, overfører en økonomisk verdi til oppdragstaker som han ikke har krav på. Med mindre oppdragsgiver beslutter å godkjenne overskridelsen, bestemmer punkt 12.3 at oppdragstaker ikke har krav på honorar for overskridelser som ikke er varslet.

Foretar oppdragsgiver en slik utbetaling, oppstår spørsmålet om hvilke sanksjoner som kan gjøres gjeldende mot oppdragstaker for å bøte på feilen som er begått. Ofte vil oppdragsgiver kreve erstatning for tapet som er lidt som følge av bruddet varslingsplikten i punkt 12.3. Men av grunner som jeg kommer tilbake til nedenfor, er ikke erstatning alltid en egnet sanksjon når feilutbetalinger inntreffer.

Fordi varslingsplikten i punkt 12.3 er ment å beskytte oppdragsgiver mot overskridelser av partenes budsjett, kan det virke rimelig om oppdragstaker tvinges til å tilbakebetale vederlag som er mottatt for budsjettoverskridelser som ikke er varslet. En slik tilbakeføring kan gjøres gjennom et krav om hel eller delvis tilbakeføring – restitusjon – av beløpet som urettmessig har blitt betalt.⁷ For å vinne frem med et slikt krav må oppdragsgiver påvise et rettslig grunnlag som gir den virkning at feilutbetalingen tilbakebetales. Spørsmålet om det finnes et rettslig grunnlag for et krav om tilbakebetaling, og hvilke vilkår som eventuelt gjelder for et slikt krav, utgjør emnet for avhandlingen.

Oppdragsgivers adgang til å kreve tilbakebetaling av overskridelser som ikke er varslet etter NS 8402 punkt 12.3 kan karakteriseres som usikker.⁸ Rettspraksis om spørsmålet spriker, både i resultat og i begrunnelse. Spørsmålet er ikke behandlet av Høyesterett, og er ikke grundig drøftet i juridisk teori. I rettspraksis er det i første rekke partenes kontrakt etter NS 8402 og læren om *condictio indebiti* som er påberopt som grunnlag for tilbakebetaling i slike tilfeller. Formålet i oppgaven er å undersøke om det kan utledes en rett til tilbakebetaling etter ett eller begge av disse rettsgrunnlagene. Avhandlingens problemstilling blir dermed om det kan utledes en rett til å kreve tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 etter NS 8402 eller læren om *condictio indebiti*.

---

⁶ Emnet i avhandlingen er inspirert av saksforholdet i LE-2007-664, Fredrikstad tingretts dom av 16. oktober 2017 (16-047021TVI-FRED) og Trondheim tingretts dom av 1. desember 2017 (16-047021TVI-STOR). Avgjørelsene drøftes nærmere under punkt 4 og 5.

⁷ Monsen 2005 s. 157.

⁸ Se punkt 1.4.

1.2 Problemstillingens aktualitet

Et krav om tilbakeføring av feilutbetalte budsjettoverskridelser kan hjemles i flere alternative rettsgrunnlag. En slik korrigerende handling kan skjje gjennom et krav om erstatning dersom rådgiverens ansvarsbetingende handling er årsaken til feilutbetalingen. Er vilkårene for erstatning oppfylt, har oppdragsgiver som hovedregel krav på full erstatning for det tap han har lidt som følge av oppdragstakerens brudd på varslingsplikten.⁹

For å vinne frem med et krav om erstatning må oppdragsgiver påvise at grunnvilkårene om ansvarsgrunnlag, årsakssammenheng og økonomisk tap er oppfylt. Når erstatningskravet er begrunnet i brudd på varslingsplikten, kan det by på utfordringer. For å påvise et økonomisk tap, må oppdragsgiver bevise at et rettidig varsel ville gjort det mulig å iverksette kostnadsbesparende tiltak som kunne forhindre overskridelser av honorarbudsjettet.¹⁰ Har arbeidene vært nødvendig for å fullføre prosjektet, og det ikke kan påvises urasjonell drift, kan det hevdes at arbeidene ville blitt utført uavhengig av oppdragstakerens varsel.

For å påvise et økonomisk tap må også oppdragsgiver bevise at verdien av det fakturerte arbeid ikke svarer til den verdi og innsats som oppdragstaker har nedlagt i prosjektet. Med mindre oppdragsgiver kan påvise at kostnadene ikke har vært nødvendige, og at produktet ikke er verdt det arbeidene har kostet, vil betalingen ofte tilsvare produktet han mottar.¹¹ Bevisbildet kompliseres ytterligere ved at oppdragsgiver, som den klare hovedregel, har bevisbyrden for at brudd på varslingsplikten har resultert i et økonomisk tap.¹²

En feilutbetaling kan også korrigeres gjennom lovfestede ugyldighets- og berikelsesregler. For å vinne frem med et krav om restitusjon etter avtalelovens ugyldighetsregler må oppdragsgiver bevise at feilutbetalingen skyldes et ugyldig løfte eller svikaktig adferd.¹³ Det er sjelden tilfelle. Praksis viser at feilutbetalinger ofte er et resultat av misforståelser, svak kommunikasjon eller manglende kontroll over prosjektets økonomi fra begge parter. Krav om tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 kan heller ikke hjemles i lovfestede regler om restitusjon eller oppgjørskorreksjon.¹⁴

---

⁹ Nygaard 2007 s. 71.

¹⁰ Se f.eks. LB-2012-106835 hvor retten finner at rettidig varsel ville muliggjort kostnadsbesparende tiltak.

¹¹ Vagner 2001 s. 222 og Sandvik s. 1975 s. 22.

¹² Se f.eks. LA-2015-56882 hvor denne hovedregelen fremheves.

¹³ Hagstrøm 2011 s. 695.

¹⁴ Se f.eks. Finansavtaleloven § 31, Folketrykloven § 12-14, og Skattebetalingsloven § 11-4 (2).

Drøftelsen ovenfor illustrerer en gruppe typetilfeller hvor erstatning og andre grunnlag for oppgjørskorreksjon ikke er egnet til å korrigere feilutbetalinger av budsjettoverskridelser som ikke er varslet etter NS 8402 punkt 12.3. Problemstillingen i avhandlingen retter seg nettopp mot disse typetilfellene. De aktuelle grunnlagene for restitusjon vi da står igjen er tilbakebetaling i medhold av partenes kontrakt eller *condictio indebiti*. Spørsmålet i den videre fremstilling er om det kan utledes en rett til tilbakebetaling etter disse grunnlagene i tilfeller hvor øvrige regler om restitusjon og oppgjørskorreksjon ikke kan det.

1.3 Avgrensninger

Temaet som drøftes i oppgaven er oppdragsgivers adgang til å kreve tilbakebetalt vederlag som overstiger partenes avtalte honorarbudsjetten etter NS 8402 punkt 12.3. Det innebærer at jeg ikke vil drøfte adgangen til å kreve tilbakebetaling på generelt grunnlag eller i andre standardkontrakter. Kontrakslovgivningen og andre standardkontrakter vil likevel være sentrale tolkningsmomenter ved fastleggelsen av innholdet i NS 8402.

Oppgavetemaet forutsetter at det er inngått en bindende og gyldig avtale hvor NS 8402 er inntatt som del av partenes kontrakt. Problemstillingen forutsetter videre at adgangen til å kreve tilbakebetaling ikke er særregulert i partenes avtale, og at spørsmålet må løses med utgangspunkt i standardteksten til NS 8402. Siden NS 8402 er en standardkontrakt utarbeidet til bruk i kontraktsforhold mellom profesjonelle parter, er fokuset i oppgaven rettet mot kommersielle avtaler.

De rettslige grunnlagene som drøftes under problemstillingen er begrenset til partenes kontrakt etter NS 8402 og læren om *condictio indebiti*. Det innebærer at tilbakebetaling grunnet i mangels- eller forsinkelsesansvar, avtalelovens ugyldighetsregler og lovfestede restitusjonsregler ikke drøftes nærmere. Det er i første omgang partenes kontrakt og *condictio indebiti* som er påberopt som grunnlag for tilbakebetaling i rettspraksis og juridisk teori, og det er derfor her behovet for rettslig avklaring er størst.

En praktisk viktig årsak til at honorarbudsjetten overskrides er at oppdragsgiver endrer oppdragets karakter eller omfang etter kontraktsinngåelsen. En slik endring av oppdraget utløser en tilsvarende endring i oppdragstakerens vederlagskrav, og utgjør derfor ikke en «overskridelse» etter punkt 12.3. Overskridelser som skyldes endringer er derfor ikke tema i den videre fremstilling.

1.4 Metodiske betraktninger

Oppgavens problemstilling vil besvares etter alminnelig juridisk metode. Fordi oppgaven knytter seg til et rettsområde med få autoritative kilder, vil det påvirke hvilke rettskilder som er sentrale for besvarelsen av problemstillingen og hvordan de vil brukes. I dette punktet vil jeg derfor gi en oversikt over særtrekkene ved rettskildebildet i oppgaven og hvordan dette påvirker oppgavens fremstilling og argumentasjon.

Rettskildebildet for oppgavens problemstilling kan best karakteriseres som ufullstendig.¹⁵ NS 8402 er den sentrale rettskilden i oppgaven, og danner utgangspunktet for besvarelsen av problemstillingen. Spørsmålene som reises i oppgaven er imidlertid ikke eksplisitt regulert i NS 8402 eller i andre standardkontrakter på entrepriserettens område.

Det finnes ingen lovbestemmelse som hjemler et krav om tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i NS 8402 punkt 12.3. Med unntak av bustadoppføringsloven og håndverkertjenesteloven, som regulerer avtaler om oppføring av bolig eller oppdrag om bestemte tjenester mellom næringsdrivende og forbrukere, er ikke entrepriseretten lovregulert. På flere områder gir likevel kontraktslovgivningen uttrykk for alminnelige kontrakts- og entrepriserettslige prinsipper med betydning for tolkningen av NS 8402.

Problemstillingen er fremmet, men er ikke behandlet av Høyesterett.¹⁶ Høyesterett har likevel avsagt generelle uttalelser om innholdet i læren om *condictio indebiti*. Uttalelsene gir sentrale tolknings- og vektingsmomenter til analysen, og vil stå sentralt i drøftelsen av læren om *condictio indebiti*. Oppgavetemaet er behandlet i underrettspraksis ved flere anledninger. Avgjørelsene som drøfter problemstillingen er imidlertid sprikende, både i begrunnelse og i resultat.¹⁷ Temaet er heller ikke viet stor oppmerksomhet i juridisk teori. Spørsmålet er berørt i norsk, dansk og svensk teori, men er ikke grundig drøftet.

Fordi rettskildebildet er uklart og inneholder få autoritative kilder, krever problemstillingen en inngående analyse av sentrale legislative hensyn. Utgangspunktet for denne analysen er de formål og hensyn som begrunner varslingsplikten i NS 8402 punkt 12.3, og rettsvirkningene som utløses ved brudd på denne. Vederlagsformatet i NS 8402 og særtrekk ved rådgivningsoppdrag som reguleres av standarden, vil også være sentrale momenter i analysen. Hvorvidt

---

¹⁵ Denne karakteristikken er også dekkende for rettskildebildet i svensk og dansk rett.

¹⁶ Anke over lagmannsrettens avgjørelse LE-2007-664 ble nektet fremmet for Høyesterett, jf. HR-2007-1457-U.

¹⁷ Punkt 3-6 inneholder en nærmere redegjørelse og drøftelse av rettspraksis på området.

det er grunnlag for å oppstille en rett til tilbakebetaling må videre vurderes i lys av relevante reelle hensyn, systemhensyn på entrepriserettens område og eventuelle argumenter som kan utledes av bakgrunnsretten.¹⁸

1.5 Oppgavens oppbygning

Som påpekt ovenfor er drøftelsen av problemstillingen avhengig av en nærmere analyse av sentrale reguleringer i partenes avtale etter NS 8402 og særtrekk ved denne. Punkt 2 inneholder derfor en redegjørelse av vederlagsformatet i partenes avtale, særtrekk ved rådgivningsoppdrag og honorarbudsjetts betydning for risikofordelingen i partenes kontrakt.

Før avhandlingen kan drøfte eventuelle sanksjoner mot brudd på varslingsplikten i NS 8402 punkt 12.3, er det nødvendig å undersøke begrunnelsen bak og innholdet i varslingsregelen. I punkt 3 drøftes kravene til rådgiverens varsel, når overskridelser må varsles og rekkevidden av oppdragsgivers undersøkelsesplikt.

Punkt 4 og 5 inneholder oppgavens analyse og hoveddel. I punkt 4 drøfter jeg hvorvidt det kan utledes en rett til å kreve tilbakebetaling etter bestemmelsene i NS 8402 punkt 12.3 og punkt 14.1. I punkt 5 vurderer jeg om læren om *condictio indebiti* kan utgjøre et rettslig grunnlag for tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3. Avslutningsvis diskuterer jeg hvilke konklusjoner som kan utledes fra drøftelsene i punkt 2-5.

---

¹⁸ Slik også Tørum 2019 s. 218. Se f.eks. Rt-2000-1149 (s.1053) hvor førstvoterende uttalte at når partenes kontrakt var uklar «[må] løsningen søkes i systembetraktninger og i bakgrunnsretten».

2 Rådgivningsoppdrag honorert etter medgått tid

2.1 Rådgiverens ytelse under NS 8402

I norsk entrepriserett defineres en entreprise som et bygge- og anleggsoppdrag som utføres på fast eiendom.¹⁹ Arbeidene som utføres under en entreprise kan inndeles i to hovedkategorier: den utførende del (entreprisen), og prosjekterings- og rådgivningsdelen.²⁰ I en tradisjonell utførelsesentreprise har entreprenøren ansvaret for å oppføre det bygg eller anlegg som er beskrevet i prosjektmaterialet for den aktuelle entreprisen. Prosjektering- og rådgivningsdelen er på sin side en samlebetegnelse for arbeider som utføres under produksjonen av prosjektmaterialet, underveis i byggingen og i etterkant av byggeprosessen.²¹

Temaet i oppgaven gjelder rådgivningsoppdrag som utføres under prosjekterings- og rådgivningsdelen av en entreprise. Rådgivning er en vid kategori, og omfatter arbeider som utføres av arkitekter, rådgivende ingeniører og andre fagkyndige under byggeprosessen. Et fellestrekk mellom de ulike arbeidene som utføres i denne kategorien er at rådgiver har en innsatsforpliktelse overfor oppdragsgiver. Det innebærer at rådgiver, til forskjell fra entreprenørers resultatforpliktelse i utførelsesentrepriser, ikke er forpliktet til å produsere et spesifikt resultat, men å utføre oppdraget på en profesjonell og faglig forsvarlig måte.

Hovedårsakene til at rådgiver har en innsatsforpliktelse overfor oppdragsgiver er at rådgiverens ytelse er dynamisk, og at karakteren av rådgiverens oppdrag ofte vil endre seg underveis i byggeprosjektet. Det skyldes at rådgivningsoppdrag ofte inngås på et tidspunkt i prosjektet hvor det ikke er mulig å anslå omfanget av rådgiverens ytelse. Det er også et karakteristisk trekk ved rådgivningsoppdrag at innholdet i rådgiverens ytelse vil endre seg i takt med oppdragsgiverens løpende valg av løsninger og materialer underveis i prosjektet.²² I mange tilfeller er det derfor vanskelig å måle rådgiverens ytelse mot et forhåndsbestemt resultat.²³

---

¹⁹ Bruserud 2014 s.17.

²⁰ Heimdal 2016 s. 7.

²¹ For enkelthets skyld vil yrker og oppdragstyper som utføres under prosjekterings- og rådgivningsdelen benevnes som «rådgiver» eller «rådgivningsoppdrag» i det følgende. Tilsvarende terminologi brukes i NS 8402.

²² Urbye 2011 s. 221.

²³ Kolrud 2004 s. 219. I svensk entrepriserett har man en beslektet regel i ABK 96 § 4 som fastslår at «konsulten skall gjennomføre oppdraget fackmasight og med omsorg».

Standardkontrakten NS 8402 er utviklet med sikte på oppdrag hvor omfanget og karakteren av rådgiverens ytelse er usikker ved kontraktsinngåelsen. Til forskjell fra standardkontrakten NS 8401, som er tilpasset prosjekter hvor det er klart definerte rammer for rådgiverens ytelse, og rådgiverens honorar er basert på fastpris, er vederlagsformatet i NS 8402 basert på honorering etter medgått tid.²⁴ Fordelen med å bruke regningsarbeid i oppdrag hvor omfanget av rådgivers ytelser er usikker, er at oppdragsgiver kun må betale for nødvendige timer som er medgått til å fullføre prosjektet. Ulempen er, som vi skal se i det følgende, at honorering etter medgått tid representerer en risiko for at prosjektet blir dyrere enn nødvendig.

2.2 Risikoelementer ved bruk av regningsarbeid

Ved honorering etter medgått tid beregnes vederlaget for rådgiverens ytelse på bakgrunn av de direkte og nødvendige kostnadene som er brukt i utførelsen av arbeidet, med et tillegg for dekning av indirekte kostnader, risiko og fortjeneste.²⁵ Ved honorering basert på fastpris har derimot rådgiveren krav på betaling for de ytelser som er angitt i partenes kontrakt og som omfattes av vederlaget som partene har avtalt på forhånd.

Partenes valg av vederlagsform avgjør ikke bare hvordan rådgiverens honorar beregnes, men har også avgjørende betydning for kostnads- og risikofordelingen i partenes avtale. I oppdrag basert på fastpris har rådgiver risikoen for det totale time- og ressursforbruket som er nødvendig for å utføre oppdraget. Undervurderer rådgiveren hvor store ressurser som kreves i prosjektet, kan denne risikoen medføre at innsatsen som er nedlagt i prosjektet ikke blir honorert fullt ut.²⁶ På den annen side gir fastpris rådgiveren mulighet til å oppnå høyere fortjeneste enn ved regningsarbeid dersom oppdraget kan utføres for en lavere kostnad enn prisen som er avtalt for oppdraget.

I kontrakter som honoreres etter medgått tid snus risikobildet på hodet. Ved regningsarbeid har oppdragsgiver risikoen for oppdragstakers nødvendige time- og ressursforbruk, og må derfor betale regningen om prosjektet blir dyrere enn forventet. Risikoen for at prosjektet blir dyrere enn forventet er ikke ubetydelig. Et faremoment forbundet med regningsarbeid er at prisformatet ikke oppfordrer til lav ressursbruk fra rådgiveren. En årsak til det er at rådgiveren

---

²⁴ Full tittel til NS 8401 er «alminnelige kontraktsbestemmelser for prosjekteringsoppdrag», heretter NS 8401.

²⁵ Simonsen 2017 s. 413. I buofl. § 41 (2) er dette uttrykt på følgende måte: [...] forbrukeren [skal] betale eit vederlag som dekkjer nødvendige kostnader og eit rimeleg påslag».

²⁶ Gjedde-Nilsen 2013 s. 59.

– som et resultat av partenes risikofordeling – ikke har samme insentiv til å begrense kostnadsbruken som når det er avtalt fastpris.²⁷ Som fremhevet av Sandvik,²⁸ kan også rådgiverens adgang til å utarbeide grunnlaget for vederlagsberegningen friste en mindre nøyeregnende rådgiver til å gi uriktige oppgaver eller oppgi kostnader han ikke har hatt.

Sett i lys av risikoelementene ovenfor er det ikke overraskende at regningsarbeid ofte fremheves som den mest risikofylte vederlagsformen for oppdragsgiver.²⁹ Det gjelder imidlertid ikke uten unntak. Ved bruk av fastpris i prosjekter hvor omfanget og karakteren av rådgiverens oppdrag er usikker, må rådgiver – for å minimere sin egen risiko – innkalkulere et risikotillegg i sitt tilbud. I kontrakter som honoreres etter medgått tid er det, som et resultat av fordelingen av risikoen i partenes avtale, ikke behov for et slikt risikotillegg. I prosjekter hvor usikkerheten rundt rådgiverens oppdrag er stor, kan regningsarbeid dermed redusere oppdragsgiverens risiko for at oppdraget blir dyrere enn nødvendig.³⁰

Ved utarbeidelsen av NS 8402 er det også utviklet flere kontrollmekanismer for å redusere risikoen som er forbundet med bruk av regningsarbeid i rådgivningskontrakter. Et praktisk verktøy for å oppnå dette formålet er partenes plikt til å utarbeide et budsjett over rådgiverens krav på honorar etter NS 8402 punkt 12.3.

2.3 Plikten til å utarbeide et honorarbudsjetts for rådgiverens ytelse

2.3.1 Honorarbudsjetts formål og funksjon

NS 8402 punkt 12.3 (1) inneholder følgende regel om honorarbudsjetts:

Rådgiveren skal i samarbeid med oppdragsgiveren utarbeide et budsjett for honorar og utgiftsdekninger over kontraktperioden.

Bestemmelsen oppstiller en plikt for partene til å utarbeide et budsjett over rådgiverens krav på honorar og utgifter som betales i tillegg til honoraret. Ordlyden «skal» tilsier at denne plikten er absolutt. Av presiseringen «over kontraktperioden» fremgår det videre at budsjettet må inneholde en tidsplan som angir når honoraret og utgiftene skal betales. Utover dette oppstiller ikke ordlyden nærmere krav til innholdet i budsjettet eller dets utforming.

---

²⁷ Kobbé 2005 side 161. I LE-2002-219 fremhever lagmannsretten at entreprenører ikke har samme interesse i å føre kontroll over underleverandørens kostnadseffektivitet ved regningsarbeid som ved fastpris.

²⁸ Sandvik 1966 s. 174.

²⁹ Bruserud 2014 s. 314.

³⁰ Hørlyck 1998 s. 186.

At ordlyden ikke oppstiller konkrete krav til budsjettets innhold, betyr likevel ikke at budsjettet kan være uspesifisert og formløst. Rådgiveren har, i henhold til samarbeidsplikt i NS 8402 punkt 6.5 og den alminnelige lojalitetsplikten i kontraktsforhold, en plikt til å ivareta oppdragsgiverens interesser ved utformingen av budsjettet.³¹ Hvilke krav som stilles til budsjettets innhold utover ordlyden må dermed besvares med utgangspunkt i kravene som kan utledes av rådgiverens lojalitets- og samarbeidsplikt.

Kravene som stilles til budsjettet av lojalitets- og samarbeidsplikten avhenger av oppdragsgiverens behov for økonomisk kontroll i det enkelte prosjekt.³² Hovedformålet bak honorarbudsjetten er å gi oppdragsgiver mulighet til å kontrollere rådgiverens ressursbruk og estimere totalprisen for rådgiverens ytelse.³³ Behovet for en slik kontroll vil naturligvis variere, og må vurderes i lys av oppdragets størrelse, kompleksitet og tidsforløp. Er omfanget og karakteren av rådgiverens ytelse usikker ved kontraktsinngåelsen – som de jo ofte er under NS 8402 – er det begrenset hvor spesifikt budsjettet kan utformes. Det avgjørende kriteriet er om budsjettet er utformet på en måte som gir oppdragsgiver mulighet til å føre en effektiv kontroll over rådgiverens time- og kostnadsforbruk i det enkelte prosjekt.³⁴

2.3.2 Bindende prisoverslag eller uforpliktende vurdering?

Gjennomgangen ovenfor viser at honorarbudsjetten i punkt 12.3 har likhetstrekk med reguleringen av «overslag» og «prisoverslag» i andre standardkontrakter og i forbrukerlovene på kontraktsrettens område.³⁵ Videre viser rettspraksis at likhetene mellom disse regelsettene kan forårsake usikkerhet om hvilke rettsvirkninger som kan utledes fra honorarbudsjetten.³⁶ Rettsvirkningene som kan utledes av honorarbudsjetten har også betydning for hvordan risikoen for oppdragets totalkostnad er fordelt mellom partene, og hvilke beløp som eventuelt kan kreves tilbakebetalt av oppdragsgiver.

---

³¹ Nazarian 2007 s. 198 diskuterer hvilke rettsvirkninger som kan utledes av lojalitetsplikten.

³² I Rt-2011-65 (43) fremhever Høyesterett lojalitetsplikten kommer til anvendelse i kontrakter som reguleres av Norsk Standards ulike kontraktsbestemmelser.

³³ Røed 2006 s. 309. I samme retning Urbye 2011 s. 254.

³⁴ I praksis oppstår ofte spørsmål om det er avtalt et honorarbudsjett eller bindende prisoverslag for oppdragstakerens ytelse. Dette spørsmålet løses på bakgrunn av alminnelige prinsipper om avtaletolkning, se f.eks. HR-2016-761-A (64-69).

³⁵ Se f.eks. buofl. § 41, hvtjl. § 32, NS 8401 pkt. 15.1.3, NS 8407 pkt. 30.2.

³⁶ Se f.eks. Sør-Trøndelag tingretts dom 1/12/17 hvor forholdet mellom prisoverslag og honorarbudsjett drøftes.

Ordlyden «budsjett» viser til et estimat over inntekter, kostnader og utgifter. Et budsjett utarbeides ofte på et tidspunkt hvor det endelige kostnadsbildet ikke er mulig å beregne, og er derfor ikke ment å være nøyaktig og korrekt. Ordlyden kan dermed tas til inntekt for at honorarbudsjetten ikke utgjør et bindende prisoverslag for rådgiverens ytelse.

En slik tolkning har også støtte i system- og formålsbetraktninger. Om honorarbudsjetten var ment å binde størrelsen på rådgiverens vederlagskrav, ville ikke varslingsplikten i punkt 12.3 ha en selvstendig funksjon. Formålet med varslingsplikten er nettopp, som jeg kommer tilbake til under punkt 3, å beskytte oppdragsgiver mot overskridelser av honorarbudsjetten. At budsjettet er bindende for størrelsen på rådgiverens honorar er heller ikke i samsvar med vederlagsformatet i NS 8402. Som vist under punkt 2.2, er den klare hovedregelen ved regningsarbeid at rådgiver har krav på betaling for medgått tid, og at oppdragsgiver har risikoen for time- og ressursforbruket som er nødvendig for å fullføre oppdraget.³⁷ Dersom budsjettet var ment å inneholde en ramme for rådgiverens vederlag, ville i realiteten rådgiverens oppdrag vært honorert etter en forhåndsavtalt fastpris.

Samlet viser ordlyden, formålet bak honorarbudsjetten og systembetraktninger at budsjettet i punkt 12.3 ikke oppstiller en bindende ramme for rådgiverens vederlag.³⁸ I utgangspunktet har rådgiver dermed krav på betaling for medgått tid etter prinsippet om regningsarbeid. Punkt 12.3 inneholder imidlertid en viktig modifikasjon av dette utgangspunktet. Etter punkt 12.3 (2) siste setning har ikke rådgiver krav på honorar som overstiger honorarbudsjetten og som ikke er varslet i tide. Rådgiver har med andre ord ikke krav på honorar for utført arbeid som overstiger honorarbudsjetten og som han har unnlatt å varsle.

Etter punkt 12.3 (2) siste setning er det kun «overskridelser» av honorarbudsjetten som «ikke er varslet» som rådgiver ikke kan kreve betalt. Hvilke kostnader som utgjør en overskridelse, og hvilke krav som stilles til rådgiverens varsel, vil dermed være av sentral betydning for risikofordelingen mellom partene og for spørsmålet om hvem som må ta regningen dersom budsjettet overskrides. Som vi skal se i det følgende, har svaret på disse spørsmålene også avgjørende betydning for oppdragsgivers rett til å kreve tilbakebetaling av overskridelser som ikke er varslet.

---

³⁷ Se til eksempel LB-2006-6161 hvor lagmannsretten uttaler at «den prosjekterendes estimat over gjenstående arbeider innebar ingen begrensning i adgangen til å kreve betaling etter medgått tid».

³⁸ Scott 2010 s. 383. Til sammenligning inneholder ikke reguleringen av regningsarbeid i NS 8401 punkt 15.1.3 en tilsvarende regel om at den prosjekterende mister krav på honorar ved overskridelser som ikke er varslet.

3 Varlingsplikten ved overskridelser av honorarbudsjetten

3.1 Innledning

NS 8402 punkt 12.3 (2) første og annen setning bestemmer at:

Rådgiveren skal uten ugrunnet opphold varsle oppdragsgiveren hvis det er grunn til å anta at budsjettet vil bli overskredet. Oppdragsgiveren skal uten ugrunnet opphold ta stilling til varselet.

Rådgiverens varslingsplikt under punkt 12.3 tjener flere ulike formål.³⁹ Hovedformålet med varslingsplikten er å gi oppdragsgiveren en valgmulighet. Ved å motta varsel om en eventuell overskridelse, får oppdragsgiver adgang til å treffe et valg mellom å avslutte prosjektet, akseptere overskridelsen eller finne alternative løsninger som kan hindre at budsjettet overskrides.⁴⁰ Varslingsplikten gjør det også mulig for partene å løse eventuelle uenigheter etter hvert som de oppstår. Ettersom det ofte er enklere å løse enkelttvister i et prosjekt etter hvert som de oppstår enn flere tvister under et sluttoppgjør, bidrar dette til at tvister i større grad løses i minnelighet.⁴¹

Varslingsplikten har også som formål å redusere oppdragsgiverens risiko ved bruk av regningsarbeid.⁴² Ved regningsarbeid har utgangspunktet oppdragsgiver risikoen for hvor store ressurser som er nødvendig for å utføre oppdraget. Gjennom preklusjonsfristen i punkt 12.3 modifiseres denne risikofordelingen. Bestemmelsen innebærer at rådgiver, med mindre kravene som oppstilles gjennom varslingsplikten oppfylles, må bære kostnadene dersom honorarbudsjetten overskrides.⁴³

Formålene ovenfor viser at kravene som stilles til rådgiverens varslingsplikt kan få avgjørende betydning for størrelsen på rådgiverens vederlag, risikofordelingen mellom partene og oppdragsgiverens mulighet til å kontrollere ressursbruken i prosjektet. Brudd på varslingsplikten er, som nevnt under punkt 1, også en forutsetning for at spørsmålet om tilbakebetaling oppstår. Hvilke tidsfrister som gjelder for rådgiverens varsel og kravene til varselets form og innhold er derfor av sentral betydning for oppgavens problemstilling.

---

³⁹ Marthinussen m.fl. 2016 s. 498.

⁴⁰ Se til eksempel LB-2003-19361.

⁴¹ Kolrud m.fl. 2004 s. 262 og Simonsen 2017 s. 305.

⁴² I samme retning Engh 2010 s. 214.

⁴³ Varslingspliktens konsekvenser for risikofordelingen mellom partene drøftes nærmere i punkt 3.3.

3.2 Krav til rådgiverens varsel

3.2.1 Formkrav

NS 8402 punkt 12.3 oppstiller ikke nærmere krav til varselets form eller innhold. Regelen suppleres imidlertid av punkt 4.5 som fastslår at varsler skal «gis skriftlig», med mindre det kan «godtgjøres å være gitt på annen måte». Bestemmelsen viser at varsler om overskridelser etter punkt 12.3 skal gis skriftlig, men at dette ikke er absolutt, idet varselet kan gis på andre måter. Som eksempel viser punkt 4.5 til varsler inntatt i referat eller protokoll fra møter mellom partene. Punkt 4.5 krever videre at varselet «sendes til partenes representanter etter pkt. 4.1 eller til avtalte adresser for varsling».⁴⁴

NS 8402 inneholder ikke en eksplisitt regulering av rettsvirkningene ved brudd på formkravene i punkt 4.5. Det er imidlertid naturlig å lese standarden slik at varsler som ikke oppfyller standardens krav ikke anses som et gyldig varsel.⁴⁵ En slik konsekvens er også lagt til grunn i tolkningen av tilsvarende formregler i tilgrensede standardkontrakter.⁴⁶ For rådgiver innebærer dette at varsler som ikke er gitt skriftlig, og som ikke kan godtgjøres på annen måte, vil anses som de ikke er gitt. Brudd på formkravene i punkt 4.5 kan dermed medføre at rådgiver ikke kan kreve betaling for overskridelsene som varselet gjelder.

3.2.2 Fristens utgangspunkt

Etter NS 8402 pkt. 12.3 (2) løper varslingsfristen fra det tidspunkt det er «grunn til å anta» at budsjettet vil bli overskredet. Til forskjell fra standardens relative reklamasjonsfrist i punkt 10.4 er ikke friststart i punkt 12.3 knyttet til et tidspunkt hvor et kontraktsbrudd inntreier eller når det kan konstateres med sikkerhet at det vil skje.⁴⁷ Ved å knytte starttidspunktet for varslingsfristen til det tidspunkt hvor rådgiver «anta[r]» at budsjettet vil overskrides, fastslår ordlyden at fristen løper allerede før en eventuell overskridelse inntreier eller blir en realitet.

Ordet «anta» viser til rådgiverens vurdering av muligheten for at det vil påløpe større utgifter enn det som er budsjettet. Ordlyden oppstiller en viss terskel for hvilken kunnskap som utløser varslingsplikten. Begrepet «anta» forutsetter at rådgiveren anser det som mer

---

⁴⁴ Til sammenligning bestemmer NS 8405, NS 8406 og NS 8407 at varsler og krav fremsettes skriftlig til de som er angitt som partenes representanter eller til avtalte adresser. Plikten til skriftlig varsel er ubetinget i NS 8505.

⁴⁵ I samme retning Kaasen 1994 s. 776.

⁴⁶ Se f.eks. Marthinussen 2010 s. 315 om NS 8405 pkt. 22.3 og Røed 2006 s. 313 om NS 8403 pkt. 12.3.

⁴⁷ Scott 2010 s. 383.

sannsynlig enn ikke at budsjettet vil overskrides. Ordlyden inneholder ikke krav til omfanget av overskridelsene, og starttidspunktet for varslingsfristen vil dermed løpe uavhengig av overskridelsenes størrelse.⁴⁸

3.2.3 Fristens lengde

NS 8402 pkt. 12.3 (2) fastslår at rådgiver skal varsle om overskridelser «uten ugrunnet opphold». Ordlyden «uten ugrunnet opphold» betyr isolert at rådgiver må reagere raskt. Dersom det ikke er noen saklig grunn til å vente, må det som utgangspunkt varsles umiddelbart.⁴⁹ Hva som er en saklig grunn til å avvente, må vurderes konkret med utgangspunkt i situasjonen som har oppstått og omstendighetene rundt denne.⁵⁰

Varslingsfristen i punkt 12.3 er ment å ivareta oppdragsgivers behov for oversikt og kontroll med prosjektets utførelse, fremdrift og økonomiske situasjon. Desto raskere oppdragsgiver mottar meldingen, jo større er mulighetene til å ta forholdsregler, reversere eller omlegge arbeidet. Fristens lengde vil påvirkes av om oppdragsgiver på grunn av sent varsel er blitt avskåret fra å foreta slike tiltak. Rådgiveren bør dermed reagere raskt hvis han er klar over at slike tiltak fra oppdragsgiver er en nærliggende konsekvens av varselet.⁵¹

3.2.4 Krav til varselets innhold

Hvilke krav som stilles til varselets innhold etter er et tilbakevendende spørsmål i rettspraksis.⁵² Kravet til varselets innhold har også vært avgjørende for resultatet i flere av sakene som er reist for domstolene med krav om tilbakebetaling.⁵³ Hvilke krav som stilles til varselets innhold er derfor av sentral betydning for å avgjøre i hvilke situasjoner et krav om tilbakebetaling kan være aktuelt og hvilke overskridelser som eventuelt kan kreves tilbakebetalt.

---

⁴⁸ Slik også Urbye 2011 s. 254.

⁴⁹ Se Marthinussen 2016 (a) s. 330 om «uten ugrunnet opphold» i NS 8405 punkt 23.

⁵⁰ Se til eksempel Rt-2009-160 (46) hvor førstvoterende fremhever at varsleren «må ha tid til å foreta en samlet bedømmelse av forholdene».

⁵¹ Barbo 1997 s. 215.

⁵² Jf. note 57-58.

⁵³ Se f.eks. Fredrikstad tingretts dom av 16/10/17 hvor tingretten fant at rådgiverens varsel tilfredsstilte kravene til varselets innhold i punkt 12.3. I Sør-Trøndelag tingretts dom 1/12/17 konkluderte derimot retten med at «utfakturering kan ikke anses som et varsel» etter samme bestemmelse.

Verken punkt 12.3 eller øvrige bestemmelser i NS 8402 inneholder konkrete krav til varselets utforming eller hvor detaljert varselet skal være. Det betyr imidlertid ikke at rådgiveren fritt kan bestemme innholdet i varslet. Rådgiveren har, i kraft av sin samarbeidsplikt i punkt 6.5 og den alminnelige lojalitetsplikten i kontraktsforhold, en plikt til å ivareta oppdragsgiverens interesser ved utformingen av varselet etter punkt 12.3. Hvilke krav som stilles varselets innhold vil derfor avhenge av oppdragsgiverens interesser og de krav som kan utledes av lojalitets- og samarbeidsplikten i det enkelte tilfelle. Kravene til varselets innhold kan derfor ikke besvares generelt.⁵⁴ Noen utgangspunkter er det imidlertid mulig å skissere.

Hovedformålet bak varslingsplikten er å gi oppdragsgiver en valgmulighet. For å oppnå dette formålet, må varselet inneholde tilstrekkelig informasjon til at ulike handlingsalternativer kan vurderes. Det innebærer, som et minstekrav, at rådgiver må informere om at budsjettet vil overskrides og hva som er årsaken til overskridelsen. Formålet om å øke oppdragsgiverens kontroll tilsier videre at han bør underrettes om den antatte størrelsen på overskridelse. Siden varselet skal gis «når det er grunn til å anta» at budsjettet vil overskrides, kan det imidlertid være vanskelig for rådgiver å anslå størrelsen på overskridelsen og når den vil inntre. Er det tilfellet, tilsier lojalitets- og samarbeidsplikten at varselet gir uttrykk for denne usikkerheten.

Hvilke krav som stilles til varselets innhold, må også vurderes i lys av hvilken informasjon oppdragsgiver mottar gjennom rådgiverens fakturaer. NS 8402 punkt 14.1 fastslår at fakturaer skal «spesifiseres og dokumenteres» slik at de kan kontrolleres av oppdragsgiver. Tanken bak denne plikten er at oppdragsgiver, ved å sammenholde fakturaene, honorarbudsjetten og prosjektets fremdrift, kan estimere ressursbruken i prosjekt.⁵⁵ Har oppdragsgiver mulighet til å utøve en slik kontroll, er det naturlig å spørre om utstedelse av fakturaer kan oppfylle kravene til rådgiverens varsel etter punkt 12.3.

I rettspraksis er dette spørsmålet besvart ulikt. På den ene siden viser flere avgjørelser at rådgiverens fortløpende fakturering har tilfredsstillt kravene til varselets innhold.⁵⁶ På den annen siden er det flere eksempler i rettspraksis på at utstedelse av faktura ikke kvalifiserer

---

⁵⁴ Nazarian 2007 s. 198 fremhever at lojalitetsplikten er en konkret avveiningsnorm.

⁵⁵ Jf. LB-2006-6161. Punkt 14.1 omtales nærmere i punkt 4-5.

⁵⁶ I motsatt retning LB-2006-6161 og LB-2003-19361 hvor retten finner at oppdragstakerens fakturering tilfredsstillte kravene til varselets innhold etter NS 8401 og NS 3430.

som et gyldig varsel.⁵⁷ Hovedårsaken til denne motstriden er, som nevnt, at kravene til varselets innhold vil variere etter partens interesser og styrken av samarbeids- og lojalitetsplikten i den enkelte sak. Hvorvidt rådgiverens faktura utgjør et selvstendig varsel må derfor – i likhet med kravene til varselets innhold – vurderes konkret.⁵⁸ Utstedelse av faktura kan dermed, etter omstendighetene, utgjøre et gyldig varsel etter punkt 12.3.

Hvilken betydning rådgiverens faktura har for varselets innhold må også vurderes i lys av kravene som stilles til oppdragsgiverens undersøkelsesplikt. Etter den alminnelige undersøkelsesplikten i kontraktsforhold er oppdragsgiver forpliktet til å undersøke informasjon han mottar fra rådgiver og vurdere denne informasjonen opp mot prosjektets økonomi og fremdrift.⁵⁹ Hvilke krav som kan stilles til innholdet i rådgiverens varsel avhenger således av hvilken informasjon oppdragsgiver er kjent med på annet grunnlag.⁶⁰ Hvilken informasjon oppdragsgiver har mottatt gjennom faktura, fakturagrunnlag, eventuelle varsler fra rådgiver som ikke oppfyller kravene i punkt 12.3 og andre informasjonskilder vil i den forbindelse være sentrale momenter.

3.3 Risikoen for budsjettsprek

Under punkt 4 har jeg identifisert hvilke krav som stilles til rådgiverens varsel i punkt 12.3. Oppfyller rådgiveren disse kravene, vil ha han krav på honorar selv om det overstiger partenes estimat i honorarbudsjetten. For oppdragsgiver innebærer dette at han må bære risikoen for at oppdraget blir dyrere enn forventet – i tråd med risikofordelingen som følger ved bruk av regningsarbeid som vederlagsform.

Dersom rådgiver overholder sin plikt etter punkt 12.3 inntreer en svarplikt for oppdragsgiver. Punkt 12.3 (2) annen setning bestemmer at oppdragsgiver «skal» ta stilling til varselet «uten ugrunnet opphold».⁶¹ Formkravene presentert under punkt 3.2.1 gjelder tilsvarende. Hva som

---

⁵⁷ Se til eksempel LE-2007-664 og LB-2004-11707 hvor utfakturering ikke ble ansett som et gyldig varsel etter NS 8402 og NS 3430.

⁵⁸ Slik også Barbo 1997 s. 232.

⁵⁹ Se til eksempel LB-1996-1449, TOSLO-2009-153287 og TOSLO-2004-10357 hvor innholdet i oppdragsgivers undersøkelsesplikt etter NS 3401 og NS 8401 drøftes nærmere.

⁶⁰ Sandvik 1966 s. 186.

⁶¹ Punkt 12.3 krever ikke at oppdragsgiver varsler rådgiver når de formelle eller innholdsmessige kravene til varslingsplikten ikke er oppfylt. En slik plikt kan, etter omstendighetene, følge av oppdragsgiverens medvirkningsplikt i NS 8402 punkt 11. Se f.eks. LB-2005-28375 hvor byggherres manglende undersøkelse av informasjon han mottok fra rådgiver var «uforsvarlig». Siden oppgaven retter seg mot tilfeller hvor

er et «ugrunnet opphold» må vurderes konkret. I hvilken grad oppdragsgiverens svar er egnet til å sikre en rask avklaring og forhindre at rådgiverens arbeid stanses, er i den forbindelse sentrale vurderingsmomenter.⁶² Bryter oppdragsgiver svarplikten, har rådgiver krav på erstatning for utgifter som en eventuell stans i arbeidene medfører.⁶³

I motsatt situasjon, hvor rådgiver ikke overholder varslingsplikten, bestemmer punkt 12.3 (2) siste setning at overskridelser ikke gir «grunnlag for krav på økt honorar». Bestemmelsen er absolutt: Oppdragsgiver er ikke rettslig forpliktet til å betale honorarkrav som overstiger budsjettet, og som ikke er varslet.⁶⁴ Fra et risikoperspektiv må dermed rådgiver bære risikoen for at honorarbudsjetten overskrides dersom varslingsplikten ikke overholdes.

Praksis viser flere eksempler på at oppdragsgiver, selv om varslingsplikten er brutt, betaler honorar som overstiger honorarbudsjetten. Det er flere årsaker til det. For det første kan betalingen skyldes manglende oversikt og kontroll over ressursforbruket i prosjektet. For det andre er det vanskelig for rådgiver å estimere når og hvor mye budsjettet vil overskrides. Rådgiver kan derfor ende opp med å kreve honorar for arbeid som senere viser seg å være en overskridelse. Sist men ikke minst kan betalingen være resultat av en oppgjørsfeil fra oppdragsgiverens eller rådgiverens side, f.eks. ved at arbeider feil- eller dobbeltfaktureres.

Felles for de ulike årsakene som forårsaker slike feilutbetalinger er at de kan lede til alvorlige konsekvenser for risikofordelingen i partenes avtale og byggeprosjektets fremdrift. Oppdragsgiver mister kontroll over prosjektets økonomi, og betalingen kan i ytterste konsekvens medføre at det ikke kan iverksettes kostnadsbesparende tiltak for å overholde prosjektets økonomiske ramme. Når en slik feilutbetaling inntreffer, er det derfor ikke overraskende at oppdragsgiver ønsker å korrigere betalingen gjennom et krav om tilbakebetaling. Hva som eventuelt kan være et rettslig grunnlag for et slikt krav er spørsmålet i den videre fremstilling.

---

oppdragsgiver betaler overskridelser som ikke er varslet, er innholdet i medvirkningsplikten ikke relevant for problemstillingen, og drøftes derfor ikke nærmere.

⁶² Bruserud 2014 s. 264.

⁶³ Urbye 2011 s. 254 og Røed 2006 s. 314.

⁶⁴ Scott 2010 s. 383.

4 Tilbakebetaling med grunnlag i partenes kontrakt

4.1 Introduksjon

Drøftelsene under punkt 3 og 4 viser at kravene til rådgiverens varslingsplikt i punkt 12.3 har avgjørende betydning for risikofordelingen i partenes avtale. Varsler rådgiveren formriktig og rettidig, må oppdragsgiver ta kostnaden om honorarbudsjetten overskrides. Overholdes ikke kravene som stilles etter punkt 12.3, må rådgiver betale for overskridelser av budsjettet. Tanken bak denne risikofordelingen er, som vist ovenfor, å gi en balansert avveining av de risikoelementer som er forbundet med rådgivningsoppdrag honorert etter medgått tid.⁶⁵

Dersom oppdragsgiver, selv om varslingsplikten er brutt, betaler honorarkrav som ikke er varslet, forskyves risikoen for budsjettoverskridelser i strid med avtalens risikofordeling: I slike tilfeller må oppdragsgiver bære risikoen for at varslingsplikten ikke er overholdt. Med mindre oppdragsgiverens betaling er ment som en godkjennelse av overskridelsen, vil en slik betaling resultere i en ubalanse mellom partene som kontrakten ikke løser gjennom reglene om honorarbudsjet, varslingsplikten eller andre misligholdsbeføyelser.

Under punkt 1.2 anførte jeg at risikofordelingen mellom partene kan gjenopprettes gjennom et krav om hel eller delvis tilbakeføring av overskridelser som ikke er varslet. Tilbakebetaler rådgiveren beløpet han feilaktig har mottatt, vil den avtalte risikofordelingen mellom partene reetableres. En slik tilbakeføring forutsetter imidlertid at oppdragsgiver kan påvise et rettslig grunnlag som gir den virkning at en betaling gjennomført i strid med risikofordelingen kan tilbakeføres.

Adgangen til å kreve tilbakebetaling kan følge av partenes avtale. I dette kapittelet undersøker jeg om en rett til å kreve tilbakebetaling kan oppstilles i medhold av partenes kontrakt etter NS 8402. Rettspraksis viser at varslingsregelen i punkt 12.3, både isolert og i sammenheng med prinsippet om fremdriftsbetaling i standardens punkt 14.1, er anført som rettslig grunnlag for oppdragsgivers krav om tilbakebetaling.⁶⁶ For oversiktens skyld er drøftelsene av disse bestemmelsene delt i to.

---

⁶⁵ Jf. punkt 3.1.

⁶⁶ Se til eksempel LE-2007-664 og Sør-Trøndelag tingretts dom av 1. desember 2017 hvor oppdragsgiver anfører at brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 i seg selv gir en rett til å kreve tilbakebetalt feilutbetalt honorar.

4.2 Rettsvirkninger ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3

NS 8402 punkt 12.3 (2) siste setning bestemmer at «overskridelser som ikke er varslet, gir ikke grunnlag for krav på økt honorar». Bestemmelsen fastslår, som nevnt, at rådgiver ikke har rett til å kreve honorar for overskridelser av honorarbudsjetten som ikke er varslet. Hva som er årsaken til at rådgiverens honorarkrav bortfaller, er ikke eksplisitt uttalt. Ordene «grunnlag» og «krav» indikerer at rettidig varsel er et vilkår for at rådgiverens honorarkrav i det hele tatt stiftes. Om en slik tolkning legges til grunn, vil årsaken til at rådgiverens honorarkrav bortfaller være at kravet aldri har blitt stiftet.⁶⁷

I nevnte LE-2007-664 ble dette tolkningsalternativet lagt til grunn. Saken gjaldt krav om erstatning og tilbakebetaling fra byggherre mot prosjektleder i medhold av NS 8402. Byggherren rettet krav om tilbakebetaling av honorar som overskred partenes budsjett, og som ikke var varslet etter punkt 12.3. Kravet ble tatt til følge. Lagmannsretten konkluderte, med henvisning til ordlyden, at manglende varsel «uten videre» medførte at honorar «utover det budsjetterte bortfaller».⁶⁸ Retten uttalte videre at det ikke var grunnlag for «en innskrenkende fortolkning av bestemmelsen», og viste til at ordlyden var resultat av en avveining mellom partenes interesser og at byggherren var forbruker.

Lagmannsrettens tolkning har vidtrekkende konsekvenser for hvilke rettsvirkninger som kan utledes av punkt 12.3 (2) siste setning. I realiteten legger retten til grunn at overskridelser som ikke er varslet aldri har blitt stiftet, og slutter fra dette at overskridelser som er betalt kan kreves tilbakebetalt. Lagmannsretten presiserer også at denne rettsvirkningen inntreffer «uten videre». Tas rettens uttalelser på ordet, vil det i praksis innebære at punkt 12.3 inneholder en ubetinget rett til tilbakebetaling av overskridelser som ikke er varslet.

Mot dette tolkningsresultatet kan det reises flere innvendinger. For det første er ikke ordlyden klar på hva som er årsaken til at rådgiverens honorar bortfaller. Om den tilsiktede virkningen i ordlyden var at krav på honorar ikke stiftes, ville ikke presiseringen «krav på økt honorar» vært nødvendig (min kursivering). Når bestemmelsen inneholder en slik presisering, kan det tas til inntekt for et annet tolkningsalternativ: Med vekt på begrepet «økt» kan ordlyden også forstås slik at den tilsiktede virkningen er at rådgiveren ikke kan kreve betaling for honorar

---

⁶⁷ I samme retning Engh 2010 s. 257.

⁶⁸ LE-2007-664.

som ikke er varslet, men at kravet er stiftet. Uavhengig av hvilket tolkningsresultat som legges til grunn, tilsier ordlydens tvetydighet om årsaken til at rådgiverens honorar bortfaller at det bør utvises forsiktighet med hensyn til hvilke virkninger som kan utledes fra ordlyden.

For det andre er verken tilbakebetaling eller andre grunnlag for korreksjon nevnt i bestemmelsens ordlyd. Det er heller ingen automatikk i at bortfall av krav gir rett til tilbakebetaling hvis de betales. For å korrigere en gjennomført betaling må det, som nevnt, vises til en rettsregel som gir en slik virkning. Når tilbakebetaling eller restitusjon ikke er nevnt i ordlyden, gir ikke punkt 12.3 uttrykk for en slik regel.

I sum viser innvendingene ovenfor at en rett til tilbakebetaling ikke kan utledes fra en naturlig språklig forståelse av ordlyden i punkt 12.3. Samtidig avskjærer ikke ordlyden muligheten for et slikt krav. Det er derfor naturlig å spørre om det er grunnlag for å tolke bestemmelsen utvidende til å omfatte en rett til tilbakebetaling. Terskelen for å legge til grunn en slik tolkning er i utgangspunktet høy. Høyesterett har ved flere anledninger fremhevet at det må foreligge «sterke grunner» for å fravike det tolkningsalternativet som følger av en naturlig forståelse av ordlyden.⁶⁹ Det betyr allikevel ikke at tolkningen utelukkende baseres på en språklig forståelse. Ordlyden må tolkes i lys av konteksten den inngår i, og vurderinger av hva som er en fornuftig løsning inngår som en integrert del av tolkningsprosessen.⁷⁰

Risikofordelingen som er avtalt mellom partene etter punkt 12.3 forutsetter, som nevnt, at rådgiver bærer risikoen for overskridelser som ikke er varslet rettidig. Betaler oppdragsgiver for slike overskridelser, forrykkes denne risikofordelingen. En rett til tilbakebetaling vil føre risikoen tilbake til rådgiver, og bidra til at risikofordelingen i avtalen gjenoprettes. Hensynet til partenes avtalte risikofordeling kan følgelig tas til inntekt for en utvidende tolkning.

Et sentralt formål bak varslingsregelen i punkt 12.3 er å styrke oppdragsgivers mulighet til å kontrollere rådgiverens ressursforbruk. For å oppnå dette formålet er oppdragsgiver avhengig av at varslingsplikten overholdes. En rett til tilbakebetaling vil øke rådgiverens risiko ved overskridelser, som videre vil styrke rådgiverens økonomiske insentiv for å overholde plikten til å varsle overskridelser. Den preventive effekten som kan oppnås gjennom et krav om tilbakebetaling kan videre bidra til å realisere bestemmelsens formål, og kan derfor tas til inntekt for å tolke ordlyden utvidende.

---

⁶⁹ Jf. bl.a. Rt-2000-806 (812) og Rt-2003-1132 (34).

⁷⁰ Jf. Rt-2010-960 (44). Se også Ørstavik 2018 s. 2.

Hvilken preventiv effekt et tilbakebetalingskrav har for varslingsplikten kan imidlertid diskuteres. For det første gir den preklusive virkningen av brudd på varslingsfristen i punkt 12.3 et sterkt insentiv for å overholde varslingsplikten. For det andre har oppdragsgiver et selvstendig ansvar for å holde seg løpende oppdatert om prosjektet og aktivt bidra til at både estimatet i honorarbudsjetten og varslingsplikten overholdes. Den potensielle effekten et krav om tilbakebetaling har for ivaretagelsen av formålet bak varslingsplikten, kan derfor ikke tillegges tung vekt i vurderingen av om ordlyden kan tolkes utvidende.

Mot en rett til tilbakebetaling etter punkt 12.3 kan det innvendes at en slik regel ikke tar hensyn til konsekvensene en tilbakeføring av utbetalt honorar vil medføre for rådgiver. En ubetinget rett til tilbakebetaling kan lede til uheldige konsekvenser for rådgiverens økonomi: Betalingen kan oppfattes som en godkjenning av budsjettoverskridelsene, og kan være brukt til dekning av løpende kostnader. En slik situasjon er, som nevnt under punkt 1.2, ikke upraktisk. Brudd på varslingsplikten er ofte resultat av kommunikasjonssvikt, manglende økonomisk kontroll og oppgjørsfeil. I mange tilfeller vil derfor ikke rådgiver vite at han mottar betaling av en overskridelse. Om rådgiver tvinges til å tilbakebetale honorar som har gått til dekning av utgifter, kan det lede til en stor likviditetsbelastning og økonomisk tap.

En ubetinget rett til tilbakebetaling vil også være uheldig dersom oppdragsgiverens betalinger har gått til dekning av arbeider som er utført av rådgiveren i oppdragsgiverens prosjekt. Etter prinsippet om regningsarbeid honoreres rådgiver for medgått tid. Det innebærer at arbeid som betales av oppdragsgiver, med mindre arbeidet er påheftet mangler eller ikke er utført rasjonelt, ofte vil tilsvare den verdi og innsats som rådgiver har nedlagt i prosjektet.⁷¹ I likhet med situasjonen hvor rådgiver har brukt betalingen til dekning av løpende kostnader, kan en ubetinget rett til tilbakebetaling lede til et uheldig resultat om betalingen er brukt til løpende drift. At dette er en mulig konsekvens av en rett tilbakebetaling, er et viktig argument mot en utvidende tolkning av ordlyden.

Et alternativ som kan redusere de uheldige konsekvensene som kan oppstå ved en ubetinget rett til tilbakebetaling er å innfortolke en utmålingsregel som tar hensyn til slike virkninger. En slik regel vil imidlertid motvirke et sentralt formål bak punkt 12.3 – nemlig å gi en klar og kategorisk løsning når overskridelser av honorarbudsjetten inntreffer. En regel som beror på

---

⁷¹ Jf. punkt 1.2. Slik også Gjedde-Nilsen 2013 s. 51 og Hansen 1984 s. 257.

skjønsmessige kriterier er ikke egnet til å ivareta dette formålet, og er derfor ikke et egnet tolkningsalternativ.⁷²

Situasjonene som er fremhevet ovenfor viser at en rett til tilbakebetaling, selv om det vil medføre at partenes avtalte risikofordeling gjenopprettes, kan medføre en ubalansert fordeling av partenes interesser når en feilutbetaling inntreffer. Når den preventive effekten til en regel om tilbakebetaling er usikker, er ikke formålsbetraktninger alene tilstrekkelig til å begrunne en utvidende tolkning av punkt 12.3. Det foreligger med andre ord ikke «sterke grunner» for å fravike den tolkning som følger av en naturlig forståelse av ordlyden i punkt 12.3. Samlet taler derfor de beste grunner mot at ordlyden kan tolkes utvidende.⁷³

Lagmannsrettens avgjørelse i LE-2007-664 kan ikke føre til et annet resultat. Det er flere årsaker til det. For det første foretar ikke lagmannsretten en grundig drøftelse av ordlyden i punkt 12.3, og forankrer ikke tolkningsresultatet i kontraktens formål eller fordelingen av partenes risiko. Resultatet fremstår tvert i mot forankret i forbrukerhensyn, som ikke er et relevant moment i tolkningen av kontrakter inngått mellom profesjonelle parter. For det andre har avgjørelser avsagt av lagmannsretten i alminnelighet lav rettskildemessige vekt.⁷⁴

Lagmannsrettens resultat er videre kritisert i juridisk teori, og senere fraveket i tingrettspraksis.⁷⁵ På denne bakgrunn gir ikke lagmannsrettens resultat grunnlag for å fravike løsningen som følger av en naturlig forståelse av ordlyden i punkt 12.3 og de avveininger som er foretatt ovenfor.⁷⁶

Samlet er det ikke støtte i ordlyden eller andre rettskildefaktorer for å utlede en rett til å kreve tilbakebetaling av overskridelser som er feilutbetalt etter punkt 12.3 i kontrakter mellom profesjonelle parter. Konklusjonen blir dermed at punkt 12.3, isolert sett, ikke gir hjemmel for en rett til å kreve tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten.⁷⁷

---

⁷² Punkt 5 inneholder en grundig drøftelse av dette formålet. Til illustrasjon kan vises til LB-1996-1449 hvor behovet for en klar regel fikk avgjørende vekt i spørsmålet om en varslingsfrist hadde preklusiv virkning.

⁷³ Jf. Rt-2000-806 (812) og Rt-2003-1132 (34).

⁷⁴ Jf. Eckhoff 1997 s. 160 og Nygaard 1999 s. 168.

⁷⁵ Se Fredrikstad tingretts dom av 16. oktober 2017 og Sør-Trøndelag tingretts dom av 1. desember 2017.

⁷⁶ Slik også Urbye s. 260 og Engh 2010 s. 219. Tilsvarende resultat er lagt til grunn av Røed 2006 s. 313 i tolkningen av honorarbudsjetregelen i NS 8403 punkt 10.2.3. Verken NS 8401, NS 8405, NS 8406, NS 8407, bustadoppføringsloven eller håndverkertjenesteloven inneholder en tilsvarende regel om honorarbudsjet.

⁷⁷ Det er grunn til å understreke at dette resultatet kan stille seg annerledes i den enkelte sak, f.eks. dersom oppdragsgiverens betaling kan tolkes som en godkjennelse av overskridelsen, eller oppdragsgiver er forbruker.

4.3 Betaling er ingen godkjenning av grunnlaget for fakturaen

NS 8402 punkt 14.1 (2) lyder som følger:

Rådgiveren kan kreve betaling etter hvert som oppdraget utføres, men ikke oftere enn én gang i måneden. Slik betaling er ingen godkjenning av grunnlaget for fakturaen.

Punkt 14.1 (2) første setning regulerer rådgiverens adgang til å kreve betaling etter hvert som arbeid utføres i byggeprosjektet. I punkt 14.1 (2) siste setning reguleres den rettslige betydningen av at oppdragsgiver betaler slike krav. For å vinne frem med et krav om tilbakebetaling etter denne bestemmelsen, må to tolkningsspørsmål besvares positivt. For det første må det påvises at tilbakebetaling er en innsigelse som kan rettes mot «grunnlaget» for rådgiverens faktura. Besvares dette spørsmålet bekræftende, blir spørsmålet om det kan utledes en rett til tilbakebetaling fra prinsippet om fremdriftsbetaling i punkt 14.1. For oversiktens skyld er drøftelsen av disse spørsmålene delt i to.

4.3.1 Innsigelser mot grunnlaget for rådgiverens faktura

Punkt 14.1 (2) siste setning bestemmer at betalinger av fakturaer som er utstedt for utført arbeid etter punkt 14.1 (1) ikke innebærer en «godkjenning» av «grunnlaget» for fakturaen. Begrepet «grunnlaget» viser etter sin ordlyd til det faktiske arbeidet som ligger til grunn for det fakturerte beløp. At betalingen ikke er en «godkjenning», indikerer videre at oppfyllelse av en faktura ikke innebærer en aksept av arbeidene som er utført, fakturabeløpet som kreves eller fakturaen i seg selv. Etter en naturlig forståelse av ordlyden har oppdragsgiver dermed adgang til å fremme innsigelser mot rådgiverens faktura selv om den er betalt.⁷⁸

Ordlyden inneholder ingen begrensninger av hvilke innsigelser som kan gjøres gjeldende mot «grunnlaget» for rådgiverens faktura. Etter ordlyden står dermed oppdragsgiveren fritt til å velge mellom hvilke sanksjoner han ønsker å fremme mot arbeidet som er utført, rådgiverens faktura eller måten den er gitt på. Ordlyden stenger med andre ord ikke for at oppdragsgiver kan gjøre gjeldende et krav om tilbakebetaling selv om rådgiverens fakturaer er betalt.

En slik tolkning er også lagt til grunn i rettspraksis. Et av spørsmålene som ble drøftet i allerede nevnte LE-2007-664, var den rettslige betydningen av byggherrens fortløpende

---

Hvorvidt det er grunnlag for å tillegge betalingen en slik virkning, må løses etter alminnelige regler for avtaletolkning.

⁷⁸ Slik også Marthinussen 2016 (a) s. 448.

betalinger av prosjektlederens fakturaer under byggeprosjektet. Lagmannsretten fastslår, med henvisning til punkt 14.1 (2) siste setning, at prosjektlederens utstedelse av fakturaer var uten betydning for retten til å kreve tilbakebetaling. Lagmannsrettens resultat på dette punktet er også tilsluttet i nyere underrettspraksis. I Sør-Trøndelag tingretts dom av 1. desember 2017, som gjaldt krav om tilbakebetaling og erstatning for anførte rådgivningsfeil under NS 8402, uttalte retten at oppdragsgiverens rett til å kreve tilbakebetaling ikke var tapt selv om rådgiverens fakturaer var betalt fortløpende. Etter rettens mening «følger [dette] eksplisitt av NS 8402 punkt 14.1, annet ledd».⁷⁹

I juridisk teori er det imidlertid reist kritiske innvendinger mot at tilbakebetaling kan fremmes som innsigelse mot en betalt faktura etter punkt 14.1 (2) siste setning. Kritikken bygger på en oppfatning om at tilbakebetaling har tilbakevirkende kraft, og at en slik virkning ikke er forenlig med de øvrige reklamasjonsreglene i standarden.⁸⁰ Ved første øyekast fremstår kritikken som velbegrunnet. Etter prinsippene om realitetsdrøftelser og relativ reklamasjon kan det ikke kreves tilbakebetalt et erstatningsbeløp som er betalt eller som betaleren har inngått realitetsdrøftelser om.⁸¹ Om oppdragsgiver gis adgang til å kreve tilbakeført en gjennomført betaling, kan det lede til en uoverensstemmelse mellom varslingsreglene i standarden.

På den annen side bygger reklamasjonsreglene i standarden på andre prinsipper enn oppgjørsregelen i punkt 14.1 (2) siste setning. Hovedformålet bak en relativ reklamasjonsfrist er å tvinge oppdragsgiver til å ta stilling til et mislighold, for på den måte sikre kontraktens videre forløp.⁸² Reklamasjonsreglene bidrar også til at partene kan sikre tidsnære bevis og løse forholdet før det utvikler seg til en tvist.⁸³ Det er også et karakteristisk trekk ved reglene om reklamasjon at de er tett knytt til mislighold av partene kontrakt.⁸⁴

---

⁷⁹ Dommens side 21.

⁸⁰ Engh 2010 s. 219.

⁸¹ Prinsippet om realitetsdrøftelser er en ulovfestet regel som under nærmere omstendigheter avskjærer oppdragsgiveren mulighet til å påberope et rettsfaktum fordi han har innledet realitetsforhandlinger om kravets materielle berettigelse, se f.eks. Rt-1984-962 (s. 967) og Barbo 1997 s. 236.

⁸² Hagstrøm 2010 s. 353.

⁸³ Skag 2010 s. 61.

⁸⁴ Monsen 2010 s. 164 flg. Reklamasjonsfristen i NS 8402 punkt 10.4 er et godt eksempel på dette.

Retten til å fremme innsigelser mot grunnlaget for rådgiverens faktura er på sin side ikke knyttet til mislighold av partenes kontrakt, men er utslag av rådgiverens rett til å kreve fremdriftsbetaling etter punkt 14.1 (2) første punktum. Etter denne bestemmelsen har rådgiver rett til å kreve betaling etter hvert som oppdraget utføres, selv om endelig ferdigstilling av oppdraget ikke har funnet sted.⁸⁵

For oppdragsgiver representerer rådgiverens rett til å kreve fremdriftsbetaling en risiko. Oppdragsgiver har, som vi har sett under punkt 3 og 4, ikke alltid oversikt over økonomien i prosjektet og hvilke arbeider som er utført.⁸⁶ Siden det kan være upraktisk om oppdragsgiver kontrollerer alle detaljer før en faktura betales, vil betalinger av krav på fremdriftsbetaling av og til bero på skjønn over mye som er utført.⁸⁷ I oppgjør som baseres på utført arbeid, vil det derfor være en risiko for at et utbetalt beløp ikke samsvarer med det som er utført.

Oppdragsgiverens adgang til å fremme innsigelser mot en gjennomført betaling etter punkt 14.1 (2) siste setning har som formål å redusere denne risikoen. Ved å utsette partenes endelige oppgjør til sluttoppgjøret, sikrer bestemmelsen at oppdragsgiver har full oversikt over prosjektets økonomi, rådgiverens ressursbruk og hva som er utført av arbeid når størrelsen på rådgiverens honorar fastsettes med endelig virkning.⁸⁸ Til forskjell fra reglene om reklamasjon, som forutsetter en rask avklaring av partenes standpunkt, bygger punkt 14.1 (2) på et system hvor oppdragsgiveren ikke må ta et endelig standpunkt før i sluttoppgjøret.

Sammenligningen mellom prinsippene om reklamasjon og fremdriftsbetaling viser at det er vesentlige forskjeller mellom situasjonene som de to regelsettene regulerer. Innholdet i reglene om reklamasjon har derfor begrenset overføringsverdi til prinsippene om fremdriftsbetaling, og oppstiller derfor ingen skranke mot at krav på tilbakebetaling kan fremmes som innsigelse etter punkt 14.1 (2).

Til inntekt for at tilbakebetaling kan fremmes som innsigelse etter punkt 14.1 (2) kan det vises til at en slik regel bidrar til en rimelig fordeling av risikoen som er forbudt med fremdriftsbetaling. Når det er i rådgiverens interesse at oppdragsgiver betaler uten å være sikker på at

---

⁸⁵ Kolrud 2004 s. 333.

⁸⁶ Slik også Scott 2010 s. 384.

⁸⁷ Marthinussen 2016 (a) s. 448.

⁸⁸ Engh 2010 s. 218. I samme retning Bergsåker 2011 s. 262.

betalingen stemmer overens med utført arbeid, er det rimelig at han gis mulighet til å korrigere betalingen gjennom et krav på tilbakebetaling. Det økonomiske resultatet blir også likt uavhengig av om betalingen tilbakebetales eller om oppdragsgiver motregner i fremtidige fordringer. Det er grunn til å understreke at en rett til å fremme en innsigelse ikke er ensbetydende med at kravet vil føre frem. Som fremhevet ovenfor, må oppdragsgiver påvise et særskilt rettslig grunnlag for tilbakebetaling. Hvorvidt punkt 14.1 (2) gir grunnlag for en slik regel, drøftes under punkt 4.3.3.

Gjennomgangen ovenfor viser at det ikke er grunnlag i formåls- eller rimelighetsbetraktninger for å fravike resultatet som følger av en naturlig tolkning av ordlyden i punkt 14.1 (2). Ordlyden oppstiller ingen begrensninger av hvilke innsigelser som kan fremmes, og stenger ikke for at krav om tilbakebetaling kan fremmes mot en gjennomført betaling.⁸⁹ Konklusjonen blir dermed at tilbakebetaling er en innsigelse som kan fremmes mot en faktura som er betalt etter NS 8402 punkt 14.1 (2).

4.3.2 Fremdriftsbetaling og krav om tilbakebetaling – et foreløpig oppgjør?

Drøftelsen ovenfor viser at punkt 14.1 (2) gir oppdragsgiver adgang til å fremme innsigelser mot en faktura selv om den er betalt. Drøftelsen viser også at ordlyden i punkt 14.1 (2) ikke inneholder en hjemmel for oppdragsgivers krav om tilbakebetaling. Det betyr imidlertid ikke at bestemmelsen er uten betydning for oppdragsgiverens adgang til å kreve tilbakebetaling. Spørsmålet som skal drøftes i det videre, er om det kan utledes en rett til tilbakebetaling fra oppgjørsformen i punkt 14.1.

Prinsippet om fremdriftsbetaling bygger på et system hvor summen for rådgiverens honorar fastsettes med endelig virkning under sluttoppgjøret. En forutsetning for dette systemet er at partenes disposisjoner under kontraktsforløpet kan revideres og at gjennomførte betalinger ikke anses endelig. I dette ligger det også en forutsetning om at oppdragsgiverens fortløpende betalinger er av foreløpig karakter.

At en betaling er av foreløpig karakter har avgjørende betydning for hvilke forventninger en betalingsmottaker knytter til en mottatt betaling. Dette er spesielt tydelig overfor betalinger som gjøres à-konto, hvor det som hovedregel er adgang til å kreve tilbakebetaling dersom det

---

⁸⁹ Slik også Marthinussen 2016 (a) s. 449.

viser seg at betaleren har betalt for mye.⁹⁰ Betalinger à-konto er kjennetegnet ved at oppdragstaker har krav på delbetaling av totalsummen for oppdraget i nærmere bestemte tidsintervaller.⁹¹ Felles for à-kontooppgjør er at det skjer en utbetaling som etter begge parter forutsetning skal være foreløpig, og at endelig vederlag skal avregnes mot utbetalt honorar når vederlagskravets omfang er fastlagt.⁹²

Betaling à-konto har flere likhetstrekk med rådgiverens krav på fremdriftsbetaling etter punkt 14.1 (2). I likhet med betaling à-konto, forutsetter fremdriftsbetaling at det endelige vederlaget for rådgiverens vederlag fastsettes under sluttoppgjøret. Oppdragsgiver har også, som vist ovenfor, adgang til å fremme innsigelser mot betalinger som er foretatt gjennom punkt 14.1 (2) siste setning. At fremdriftsbetaling, i likhet med betaling à-konto, er av foreløpig karakter, kan tas til inntekt for at det gjelder en rett til å kreve tilbakebetaling av betalinger som viser seg å være feil etter punkt 14.1 (2).

En innvending mot dette standpunktet er at prinsippet om fremdriftsbetaling er basert på andre forutsetninger enn krav som betales à-konto. Ved fremdriftsbetaling etter NS 8401 punkt 14.1 er rådgiverens krav basert på arbeidet han har utført og utlegg han hatt.⁹³ Til forskjell fra à-kontokrav, som ofte har et forskuddselement, forutsetter fremdriftsbetalinger en verdimeslig sammenheng mellom beløpet som kreves betalt og arbeidet som er utført. Dette synspunktet understøttes også ved at rådgiveren plikter å spesifisere og dokumentere fakturaer slik at de kan kontrolleres av oppdragsgiver etter punkt 14.1 første setning.

En konsekvens av den verdimeslige sammenhengen mellom utført arbeid og fakturert beløp er at det ofte ligger en sterkere forventning fra mottaker om at betalingen er endelig enn ved betaling à-konto. Som fremhevet av Simonsen,⁹⁴ er det en naturlig formodning om at fakturaen gir uttrykk for hva rådgiveren mener å ha krav på ved fremdriftsbetaling. Forventningen om at betalingen er endelig styrkes ytterligere av det faktum at betaleren, som nevnt, må påvise et rettslig grunnlag for å korrigere en betaling som er gjennomført. Dette

---

⁹⁰ Se f.eks. LE-2018-64025 og LB-2008-9365 hvor dette uttales eksplisitt.

⁹¹ Skoghøy 2014 s. 1.

⁹² Bergsåker 2016 s. 271.

⁹³ Jf. Rt-2013-1476.

⁹⁴ Simonsen 2014 s. 10.

kravet gjelder uavhengig av hvilken sanksjon oppdragsgiver ønsker å påberope. Ved fremdriftsbetaling er det med andre ord ingen automatikk i at utbetalte krav kan korrigeres.

Momentene ovenfor viser at det i realiteten er store ulikheter mellom oppgjør basert på fremdriftsbetaling og betalinger à-konto. Drøftelsen viser at betaling basert på fremdrift, til forskjell fra betalinger à-konto, ikke er en betalingsordning som etter begge parters forutsetninger fritt kan korrigeres i sluttoppgjøret. Betalinger som foretas etter punkt 14.1 (2) kan derfor ikke karakteriseres som betalinger av rent foreløpig karakter. Dette taler mot at fremdriftsbetaling innebærer en rett til å kreve tilbakebetaling.⁹⁵

En rett til tilbakebetaling etter punkt 14.1 (2) er videre ikke naturlig av hensyn til standardens system. Det skyldes først og fremst at det ikke ville vært behov for en bestemmelse som påla rådgiveren en plikt til å spesifisere og dokumentere fakturaer etter punkt 14.1 (1) om feilutbetalinger fritt kunne revideres. En rett til tilbakebetaling ville også redusert den praktiske betydningen av oppdragsgiverens tilbakeholdsrett etter punkt 14.1 (1). Denne regelen gir oppdragsgiver adgang til å holde tilbake en del av sin betaling i de tilfeller hvor rådgiverens krav på betaling ikke er tilstrekkelig spesifisert og begrunnet. Hensynet til indre sammenheng mellom oppgjørsreglene i NS 8402 taler således mot at prinsippet om fremdriftsbetaling gir rett til tilbakebetaling.

Mot en rett til å kreve tilbakebetaling kan det også innvendes at en slik regel ikke samsvarer med kravene til oppdragsgiverens medvirknings- og undersøkelsesplikt i standarden. Oppdragsgiver har, som nevnt under punkt 3.2.4, en alminnelig plikt til å holde seg løpende orientert om den økonomiske utviklingen i prosjektet, undersøke rådgiverens fakturaer og varsle om han mener det er grunn til å tro at budsjettet er overskredet. Om oppdragsgiver tilkjennes en rett til tilbakebetaling etter punkt 14.1 (2), kan insentivene til å foreta slike bestrebelsler undermineres.

Drøftelsen ovenfor viser at verken ordlyden i punkt 14.1 (2), prinsippet om fremdriftsbetaling eller systembetragtninger begrunner en rett til å kreve tilbakebetaling av fakturaer som er betalt etter punkt 14.1 (2) siste setning. Konklusjonen blir dermed at punkt 14.1 (2) ikke kan tjene som grunnlag for oppdragsgivers krav på tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3.

---

⁹⁵ I samme retning Urbye 2011 s. 260.

Spørsmålet som oppstår i forlengelsen av dette resultatet er om punkt 14.1 (2) har betydning for spørsmålet om punkt 12.3 kan tolkes utvidende til å omfatte en rett til tilbakebetaling. Drøftelsen ovenfor viser at rådgiverens innrettelse til en mottatt betaling etter punkt 14.1 (2), er mindre ved fremdriftsbetalinger enn ordinære betalinger. Siden innrettelsen til slike betalinger er mindre, kan det tenkes at de uheldige konsekvensene som en utvidende tolkning av punkt 12.3 kan medføre vil reduseres.

I hvilken grad rådgiverens innrettelse påvirker konsekvensene av ett tilbakebetalingskrav, er imidlertid usikkert. Som påpekt under punkt 4.2, er brudd på varslingsplikten ofte resultat av oppgjørsfeil eller svak økonomisk kontroll. Årsaken til at varslingsplikten brytes og at feilutbetalinger inntreffer, er følgelig ikke knyttet til og påvirket av rådgiverens innrettelse. Dertil kommer at ordlyden i punkt 12.3 er klar, og at det kreves sterke holdepunkter for å fravike resultatet som kan utledes av en naturlig forståelse av ordlyden. Samlet sett gir derfor ikke punkt 14.1 (2) grunnlag for å fravike tolkningsresultatet i punkt 4.2.

Det betyr imidlertid ikke at prinsippet om fremdriftsbetaling er uten betydning for adgangen til å kreve tilbakebetaling. I rettspraksis og juridisk teori er betalingens foreløpige karakter fremhevet som et sentralt argument i rimelighetsvurderingen som foretas etter læren om *condictio indebiti*.⁹⁶ Hvorvidt oppdragsgiver kan vinne frem med et krav om tilbakebetaling etter læren om *condictio indebiti*, er spørsmålet i punkt 6.

---

⁹⁶ Jf. Marthinussen 2016 (a) s. 425. I Høyesteretts avgjørelse i Rt-2010-816, som gjaldt krav om tilbakebetaling av innbetalt konsesjonsavgift, uttalte førstvoterende at betalingens foreløpige karakter gikk «naturleg inn i dei vurderingane som må gjerast etter læra om *condictio indebiti*, jf. avsnitt 59 (flertallet) og avsnitt 99-100 (mindretallet).

5 Tilbakebetaling etter læren om *condictio indebiti*

5.1 Introduksjon og problemformulering

Læren om *condictio indebiti* er en ulovfestet regel som gir betaleren av en feilaktig ytelse rett til å kreve ytelsen tilbakebetalt fra mottakeren av betalingen. Læren er en alminnelig obligasjonsrettslig regel, utviklet gjennom rettspraksis og juridisk teori. Hvorvidt betaleren har krav på tilbakebetaling etter *condictio indebiti* beror på en avveining av to motstående hensyn; oppgjørs- og korreksjonshensynet. Oppgjørshensynet tilsier at når en betaling har funnet sted, bør den anses endelig. Hensynet til korreksjon går derimot ut på at betalingen skyldes en feil, og at feil bør korrigeres.⁹⁷ Hvilken av de to hensynene som veier tyngst, beror på en konkret vurdering av omstendighetene i den enkelte sak.

Virkeområdet for *condictio indebiti* er tradisjonelt rettet mot tilfeller hvor en betaler oppfyller det han mente var en yteplikt, men der det senere viser seg at yteplikten ikke eksisterte.⁹⁸ Ser vi tilbake på drøftelsene ovenfor, er det nettopp slike feilutbetalinger som begrunner oppdragsgivers krav om tilbakebetaling etter punkt 12.3. Når det i tillegg er adgang til å vektlegge at oppdragsgiverens betaling er av foreløpig karakter, fremstår *condictio indebiti* som en potensielt velegnet sanksjon mot brudd på varslingsplikten.⁹⁹

I norsk rettsoppfatning er det imidlertid lagt til grunn at tilbakebetaling ikke kan kreves etter *condictio indebiti* hvis betaleren har betalt en forpliktelse som er foreldet eller prekludert.¹⁰⁰ Oppfatningen er at betaleren, ved å innfri slike fordringer, har gitt avkall på retten til å påberope at forpliktelsen er bortfalt.¹⁰¹ For oppdragsgiver innebærer dette at *condictio indebiti* ikke kan tjene som grunnlag for tilbakebetaling av overskridelser som ikke er varslet: Årsaken til at tilbakebetaling søkes er jo nettopp at rådgiverens krav på honorar er prekludert.¹⁰²

---

⁹⁷ Jf. Rt-2008-738 (41). Se også Arnholm 1939 s. 173.

⁹⁸ Lilleholt 2017 s. 494.

⁹⁹ Dette gjenspeiler seg også i rettspraksis. *Condictio indebiti* ble anført som grunnlag for tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i Fredrikstad tingretts dom 16/10/17 og Sør-Trøndelag tingretts dom 1/12/17.

¹⁰⁰ Arnholm 1951 s. 231 og Krüger 1984 s. 328. Regelen har også kommet uttrykkelig til uttrykk i art. 26 i foreldelseskonvensjonen av 1988.

¹⁰¹ Hagstrøm 2011 s. 701. I teorien legges denne oppfatningen til grunn uavhengig av partenes kunnskap om at kravet er prekludert eller foreldet.

¹⁰² Med «preklusjon» siktes det i denne sammenheng til bortfall av en fordring på avtalerettslig grunnlag. Som vist i punkt 4.2 er den rettslige konsekvensen av brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 at rådgiverens krav på

Mot dette standpunktet kan det innvendes at oppfatningen om betalerens avkall på retten til å påberope at et krav er prekludert, ikke er i samsvar med prinsippene for oppgjør basert på fremdriftsbetaling. Et karakteristisk trekk ved slike betalinger er nettopp at betaleren, ved å innfri et krav for utført arbeid, ikke mister adgangen til å fremme innsigelser mot kravet på et senere tidspunkt.¹⁰³ Denne forskjellen kan tas til inntekt for at adgangen til å kreve tilbakebetaling av et prekludert krav etter *condictio indebiti* kan stille seg annerledes ved fremdriftsbetaling enn ved ordinære betalinger.¹⁰⁴

Forholdet mellom *condictio indebiti*, fremdriftsbetalinger og bortfall av rettigheter ved preklusjon er, så vidt jeg kan se, ikke drøftet i rettspraksis eller i juridisk teori.¹⁰⁵ Ettersom *condictio indebiti* heller ikke er lovregulert, må lærens virkeområde fastlegges gjennom en analyse av hensynene som begrunner at læren ikke kommer til anvendelse overfor prekluderte krav, og hvilken vekt disse hensynene har i oppgjør som er basert på fremdriftsbetaling.

Ved fastleggelsen av virkeområdet til *condictio indebiti* har Høyesterett fremhevet at det er naturlig å bygge på momenter som tradisjonelt inngår i den konkrete avveiningen av oppgjørs- og korreksjonshensynet.¹⁰⁶ I vurderingen av lærens virkeområde overfor krav som er prekluderte punkt 12.3, vil et sentralt spørsmål derfor være hvilken løsning som gir en balansert avveining av oppgjørs- og korreksjonshensynet.

5.2 Anvendelsesområdet til *condictio indebiti* overfor prekluderte krav

5.2.1 Hensyn bak lærens begrensede anvendelsesområde

Oppfatningen om at betalinger av foreldede og prekluderte krav ikke kan kreves tilbakebetalt i medhold av *condictio indebiti* er begrunnet i flere ulike hensyn. Oppfatningen er for det første forankret i prinsippet om *obligatio naturalis*. *Obligatio naturalis* er en betraktning om at betalere av foreldede eller prekluderte fordringer har en moralsk plikt til å oppfylle kravet, selv om retten til å gjøre kravene gjeldende er bortfalt. Etter prinsippet om *obligatio naturalis*

---

honorar bortfaller – eller prekluderes. Samme terminologi er lagt til grunn i Urbye 2011, Scott 2010 og Engh 2010, og legges derfor til grunn i denne avhandlingen.

¹⁰³ Jf. punkt 4.2.

¹⁰⁴ I Rt-1998-989 (999) og Rt-2008-738 (1586) fremhever Høyesterett at *condictio indebiti* har et fleksibelt virkeområde og at det ikke er nødvendig med en skarp avgrensning av tilfeller som faller inn under læren. Slik også Bergsåker 2016 s. 273.

¹⁰⁵ Både Urbye 2010 s. 260 og Marthinussen 2016 (a) s. 449 hevder at feilutbetalinger bør vurderes under læren om *condictio indebiti*, men drøfter ikke betydningen av lærens begrensede anvendelse overfor prekluderte krav.

¹⁰⁶ Se f.eks. Rt-2008-738 (42) og Rt-2010-816 (60).

kan ikke en betaling av prekludert krav kreves tilbake bare fordi yteren ikke visste at kravet var prekludert, og ikke ville ha oppfylt om han hadde visst det.¹⁰⁷

Vern av betalingsmottakerens innrettelse er et annet hensyn som begrunner lærens begrensede anvendelse overfor foreldede og prekluderte krav. En sentral årsak til det er at foreldelse og preklusjon ikke inntreffer med mindre denne rettsvirkningen påberopes av debitor. Velger debitor å betale, selv om kravet er foreldet eller prekludert, gir det et signal om at disse rettsvirkningene ikke vil påberopes. Betalingsmottakerens innrettelse kan derfor være sterk i slike tilfeller.¹⁰⁸

Hensynet til bevisets stilling er også en sentral begrunnelse bak *condictio indebitis* begrensede virkeområde for foreldede og prekluderte krav. Tanken er at man ved å anse betalinger av foreldede og prekluderte fordringer som endelig, unngår man de bevismessige utfordringene som oppstår når innholdet i slike forpliktelser skal bevises etter lange tidsforløp.¹⁰⁹ At man unngår slike bevisutfordringer, kan videre bidra til enklere prosesser og riktige avgjørelser.

5.2.2 Betydningen av betalingens foreløpige karakter

Drøftelsen under punkt 4 viser at rådgiver har rett til å kreve fortløpende betaling under byggeprosessen etter punkt 14.1. Drøftelsen viser også at denne retten medfører et behov for korreksjon av betalinger som senere viser seg å være feil. Punkt 14.1 bygger derfor på et system hvor oppdragsgiver kan fremme innsigelser mot en betaling som er foretatt, og hvor størrelsen på rådgiverens honorar fastsettes med endelig virkning under sluttoppgjøret.¹¹⁰ Spørsmålet i dette punktet er hvilken betydning dette systemet har for anvendelsen av *condictio indebiti* overfor betalinger av prekluderte krav.

Et karakteristisk trekk ved oppgjør basert på fremdrift er at den enkelte betaling er av foreløpig karakter. Dette påvirker rådgiverens innrettelse til den enkelte betaling. Til forskjell fra en ordinær betaling, hvor betalingsmottakeren normalt kan stole på at betaleren har til hensikt å innfri med endelig virkning, kan ikke rådgiver innrette seg til at en mottatt

---

¹⁰⁷ Lilleholt 2017 s. 495. Marthinussen 2010 s. 62 fremhever at innholdet i *obligatio naturalis* er noe uklart og omstridt i litteraturen.

¹⁰⁸ Barbo 1997 s. 229.

¹⁰⁹ Arnholm 1939 s. 176.

¹¹⁰ Jf. punkt 4.2.

fremdriftsbetaling er endelig. Tvert i mot må rådgiveren ta høyde for at oppdragsgiver kan fremme innsigelser mot en gjennomført betaling på et senere tidspunkt, og at denne innsigelsen kan medføre en korreksjon av honoraret. Dette medfører at behovet for å verne rådgiverens innrettelse ved fremdriftsbetaling enn ved ordinære betalinger, som videre kan tas til inntekt for at *condictio indebiti* kan påberopes ved slike betalinger.

Prinsippet om fremdriftsbetaling kan også påvirke hvor sterk betalerens moralske plikt er til å innfri et krav som er prekludert. Prinsippet om *obligatio naturalis* forutsetter at det eksisterer en rettslig forpliktelse som betaleren i utgangspunktet er forpliktet til å betale. Oppfatningen er at selv om den rettslige forpliktelsen faller bort ved foreldelse og preklusjon, består betalerens moralske forpliktelse til å innfri kravet.¹¹¹

Et karakteristisk trekk ved betaling basert på fremdrift er at oppdragsgiver ikke har oversikt over arbeidet som er utført, og at betalingen av og til beror på skjønn over hvor mye som er gjennomført.¹¹² Til forskjell fra en ordinær betaling, kan det derfor være usikkert om og i hvilken grad oppdragsgiver er rettslig – og moralsk – forpliktet til å betale fakturabeløpet som er utstedt. I tilfeller hvor det ikke er samsvar mellom fakturert og utført arbeid, kan den moralske forpliktelsen til å innfri kravet være mindre enn ved en ordinær betaling.

Utfordringene som oppstår når en fordring skal bevises etter lengre tidsforløp stiller seg også annerledes ved fremdriftsbetalinger enn ved ordinære betalinger. Et sentralt hensyn bak prinsippet om fremdriftsbetaling er at partene skal gis adgang til å innhente dokumentasjon og sikre bevis før størrelsen på rådgiverens honorar utbetales.¹¹³ Til forskjell fra ordinære betalinger av foreldede og prekluderte krav, hvor man ønsker at fordringer avvikles før bevisene svekkes av tidens løp, er oppgjørssystemet i punkt 14.1 (2) utformet av hensyn til behovet for å innhente beviser før en fordring avvikles med endelig virkning. Denne forskjellen kan tale for at hensynet til bevisets stilling ikke gjør seg gjeldende i tilsvarende grad.¹¹⁴

Det er samtidig grunn til å understreke at oppgjørssystemet i punkt 14.1 (2) reiser kompliserte bevissspørsmål, og at disse spørsmålene kan kompliseres ytterligere dersom oppdragsgiver gis

---

¹¹¹ Slik også Marthinussen 2010 s. 405.

¹¹² Marthinussen 2016 (a) s. 448.

¹¹³ Engh 2010 s. 218.

¹¹⁴ Hensynet til bevisets stilling drøftes nærmere i Skag 2012 s.43 flg.

adgang til å kreve tilbakebetaling etter *condictio indebiti*. I sluttoppgjøret vil det f.eks. være vanskelig å bevise om en betaling av rådgiverens faktura var ment som en godkjennelse av overskridelsen, hvilken kunnskap oppdragsgiver hadde på betalingstidspunktet og hvorvidt overskridelsen kan ledes tilbake til forhold på oppdragsgiverens side. Rimelighetsvurderingen som foretas etter læren om *condictio indebiti* reiser også, som jeg kommer tilbake til nedenfor, vanskelige bevissspørsmål. Samlet taler derfor hensynet til bevisets stilling mot at *condictio indebiti* bør anvendes overfor betalinger av prekluderte krav.

Drøftelsen ovenfor viser at hensynene presentert under punkt 6.2.1 har varierende vekt overfor betalinger som er basert på fremdrift. Lavest vekt har hensynet til mottakerens innrettelse, hvor behovet for vern er mindre ved fremdriftsbetalinger enn ved ordinære betalinger. Dette kan tas til inntekt for at fremdriftsbetalinger kan kreves tilbakebetalt selv om tilbakebetalingskravet gjelder et prekludert krav.

Mot dette standpunktet kan det reises to innvendinger. For det første er det grunn til å understreke at Høyesterett har stilt strenge krav til innholdet i reservasjoner eller forbehold om tilbakebetaling for at de skal kunne tilkjennes vekt i vurderingen av *condictio indebiti*.¹¹⁵ I saker hvor forbehold er tillagt vekt, har forbeholdet gitt et tydelig signal om at det konkrete oppgjøret ikke var endelig, og at betalingen var gjenstand for senere korleksjon om betalingen viste seg å være feil.¹¹⁶

Adgangen til å fremme innsigelser mot rådgiverens fakturaer etter punkt 14.1 (2) siste setning er på sin side generell. Bestemmelsen kommer til anvendelse over alle ordinære fakturaer som betales frem til sluttoppgjøret, og oppstiller ingen konkret tidsfrist for når innsigelser må gjøres gjeldende. Til sammenligning med forbeholdene som er tillagt vekt av Høyesterett, har punkt 14.1 (2) større preg av å være en generell rett til å fremme innsigelser enn et konkret forbehold til den enkelte faktura.¹¹⁷ Med hensyn til kravene som er oppstilt av Høyesterett, kan ikke rådgiverens innrettelse til en mottatt betaling etter punkt 14.1 (2) tillegges avgjørende vekt i vurderingen av anvendelsesområdet til *condictio indebiti*.

Den andre innvendingen knytter seg til vekten av rettsoppfatningen i juridisk teori for anvendelsesområdet til *condictio indebiti*. Oppfatninger i juridisk teori har, i utgangspunktet,

---

¹¹⁵ Se f.eks. Rt-1995-1641 (s.1650) og Rt-1997-1210 (s.1216)

¹¹⁶ I samme retning Bergsåker 2016 s. 278.

¹¹⁷ Se f.eks. Rt-1997-1210 hvor Høyesterett la avgjørende vekt på at det var avgitt «uttrykkelige reservasjonserklæringer».

ingen normerende funksjon ved fastleggelsen av innholdet i en rettsregel.¹¹⁸ Dersom en bestemt rettsoppfatning fester seg i litteraturen, og mange innretter seg etter denne, kan allikevel en rettsoppfatning i juridisk teori ha betydning for partenes forutberegnelighet og innrettelse til en bestemt løsning.¹¹⁹

Oppfatningen om at foreldede og prekluderte krav ikke kan kreves tilbakebetalt i medhold av *condictio indebiti* har hatt bred oppslutning i norsk juridisk teori i over 70 år.¹²⁰ Selv om forholdet mellom *condictio indebitis* virkeområde og ulike betalingsordninger ikke er grundig drøftet, er denne oppfatningen så festnet og utbredt at den påvirker hvilken innrettelse en betalingsmottaker har til en betaling av et foreldet eller prekludert krav. Denne påvirkningen styrker hensynet til betalingsmottakeres innrettelse. Om betalingen er av ordinær eller foreløpig karakter er i den forbindelse uten betydning.

Drøftelsen ovenfor viser at hensynet til betalingsmottakeres innrettelse til betalinger av prekluderte fordringer også gjør seg gjeldende ved fremdriftsbetalinger, om enn i varierende grad. At innrettelsen til en mottatt betaling er mindre ved fremdriftsbetalinger enn ved ordinære betalinger, kan derfor ikke begrunne at *condictio indebiti* kan påberopes ved slike betalinger. Videre viser drøftelsen at verken hensynet til bevisets stilling eller *obligatio naturalis* gir sterke holdepunkter for å anvende *condictio indebiti* overfor prekluderte krav. Samlet gir dermed ikke analysen grunnlag for å fravike oppfatningen om at *condictio indebiti* ikke kan anvendes overfor prekluderte krav ved fremdriftsbetaling. Spørsmålet blir så om en avveining oppgjørs- og korreksjonshensynet kan føre til en annen løsning.

5.3 Gir tilbakebetaling en rimelig avveining av oppgjørs- og korreksjonshensynet?

Hvilke sanksjoner som kan påberopes overfor et kontraktsbrudd har avgjørende betydning for partenes adgang til å ivareta risikofordelingen som er forutsatt i kontrakten. Drøftelsene i punkt 3-4 indikerer at NS 8402 punkt 12.3, til tross for varslingsplikts preklusive virkning, ikke er egnet til å gjenopprette partenes avtalte risikofordeling når oppdragsgiver betaler overskridelser som ikke er varslet rettidig.

---

¹¹⁸ Eckhoff 1997 s. 265.

¹¹⁹ Marthinussen 2016 (b) s. 81. Slik også Eckhoff 1997 s. 277.

¹²⁰ I dansk rett er det tatt til orde for en videre tilbakesøkingsadgang, se f.eks. Von Eyben 2012 s. 414-417.

Vinner oppdragsgiver frem med et krav om tilbakebetaling etter *condictio indebiti*, vil risikoen for overskridelser av honorarbudsjetten fordeles i samsvar med risikofordelingen som er forutsatt i partenes avtale.¹²¹ Et krav om tilbakebetaling vil med andre ord ha en reparativ effekt, og bidra til at feilen som har oppstått som følge av bruddet på varslingsplikten kan repareres.

Et krav om tilbakebetaling i medhold av *condictio indebiti* vil også gi en rimelig avveining av partenes plikter i kontrakten. Når en feilutbetaling inntreffer, og denne er forårsaket av brudd på varslingsplikten, er det rimelig at rådgiver har risikoen for eventuelle ulemper og merutgifter som et krav om tilbakebetaling medfører. Dersom oppdragsgiverens feilutbetaling har resultert i en fortjeneste for rådgiveren, står dette hensynet i en særstilling: Hensynet til korreksjon står desto sterkere hvor den som har forårsaket en feil kan tjene på at feilen begås. At *condictio indebiti* har en reparativ funksjon, og vil bidra til en rimelig fordeling av partenes plikter, tilsier at korreksjonshensynet bør tillegges tung vekt.

I punkt 5 understreket jeg at krav om tilbakebetaling etter punkt 12.3 kan resultere i alvorlige konsekvenser for rådgiver, spesielt i tilfeller hvor en mottatt betaling er forbrukt eller har tilflytt den løpende driften i prosjektet. Til forskjell fra en tilbakebetalingsrett etter punkt 12.3, vil de uheldige konsekvensene som et tilbakebetalingskrav kan medføre inngå som et moment i rimelighetsvurderingen som foretas etter *condictio indebiti*. Ettersom hvert tilfelle skal vurderes konkret og under hensyn til rimelighet, kan man ved *condictio indebiti* unngå de uheldige konsekvensene et tilbakebetalingskrav kan medføre.¹²²

Læren om *condictio indebiti* oppstiller også begrensninger av hvilke beløp som eventuelt kan kreves tilbakebetalt. Etter tradisjonell rettsoppfatning er beløpet som kan kreves tilbakebetalt av en godtroende mottaker begrenset til berikelsen som er i behold når tilbakebetalingskravet gjøres gjeldende.¹²³ Med mindre rådgiver har vært i ond tro, kan berikelsesbegrensningen sikre at rådgiver ikke må tilbakebetale beløp som er brukt til dekning av utgifter eller som har tilflytt prosjektets løpende drift. At et tilbakebetalingskrav ikke vil resultere i et urimelig resultat for partene, kan også tas til inntekt for at korreksjonshensynet bør tillegges tung vekt.

---

¹²¹ Jf. punkt 4.2.

¹²² Jf. Rt-1985-290 (s.294).

¹²³ Hagstrøm 2011 s. 710 og Bergsåker 2016 s. 284. Har ikke mottakeren vært i god tro må den feilutbetalte sum tilbakebetales i sin helhet.

En tilbakevendende innvending mot å anvende *condictio indebiti* utenfor lærens tradisjonelle virkeområde er at det vil svekke hensynet til partenes forutberegnelighet. Siden læren om *condictio indebiti* beror på en konkret vurdering i den enkelte sak, er det ikke mulig å forutsi med sikkerhet hva som blir utfallet for det enkelte krav. Denne usikkerhet kan være grobunn for konflikt, og kan i ytterste konsekvens virke prosessskapende.¹²⁴

Usikkerheten som en regel basert på rimelighet medfører for partene er spesielt problematisk i entreprisekontrakter, hvor klare og kategoriske regler ofte fremheves som en forutsetning for en rasjonell avvikling av lange byggeprosjekter.¹²⁵ Behovet for forutsigbare regler gjenspeiler seg også i utformingen av standardkontraktene på entrepriserettens område, som er preget av en formell utforming og utstrakt bruk av preklusive frister. NS 8402 punkt 12.3 er, som vi har sett, et godt eksempel på slik regel.

I entrepriseretten er hensynet til forutberegnelighet også tett knyttet til behovet for effektive mekanismer for tvisteløsning.¹²⁶ Entreprisestandardene bygger på en tanke om at det er enklere, og gir partene større forutberegnelighet, om enkelttvister løses etter hvert som de oppstår. En regel som beror på rimelighet i det enkelte tilfelle, og som ofte er avhengig av domstolsbehandling for å løses, kan bidra til at varslingsplikts preventive effekt som mekanisme for konfliktløsning svekkes, og at antallet tvister øker.¹²⁷ Hensynet til en klar og forutberegnelig regulering tilsier dermed at oppdragsgivers adgang til å påberope *condictio indebiti* ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 bør være begrenset, og at oppgjørshensynet bør tillegges betydelig vekt.

Drøftelsen ovenfor viser at det kan utledes sterke argumenter fra både korreksjonshensynet og oppgjørshensynet. Argumentene som er utledet fra disse hensynene viser at anvendelsen av *condictio indebiti* ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 i bunn og grunn er et spørsmål om rimelighet kontra forutberegnelighet, og at svaret på dette spørsmålet avgjør hvem av partene som må bære risikoen for at rådgiver mottar betaling for overskridelser som ikke er varslet. Spørsmålet vanskeliggjøres ytterligere av det faktum at hensynene som taler for en gitt løsning vil variere, og at den konkrete avveiningen kan få ulike utfall i det enkelte tilfelle.

---

¹²⁴ Hagstrøm s. 704

¹²⁵ Marthinussen 2016 (a) s. 381.

¹²⁶ Simonsen 2017 s. 305.

¹²⁷ Jf. punkt 4.2.

Etter min mening har denne variasjonen avgjørende betydning for hvilken løsning som totalt sett gir en rimelig avveining av oppgjørs- og korreksjonshensynet. Feilutbetalinger som følge av brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 har i praksis vist seg å være en viktig kilde til uenighet og tvist. For å unngå fremtidige tvister om denne problemstillingen, bør en regel om tilbakebetaling utformes slik at den hindrer at konflikter oppstår. Dette målet oppnås gjennom klare og kategoriske regler, ikke en regel som utelukkende bygger på rimelighet og skjønnsmessige kriterier.¹²⁸ Sagt med andre ord vil en regel som bygger på skjønnsmessige kriterier skape den usikkerhet som varslingsplikten i punkt 12.3 har til formål å hindre. Samlet sett taler derfor de beste grunner for at oppgjørshensynet tillegges avgjørende vekt.

5.4 Er tilbakebetaling en velegnet sanksjon mot brudd på varslingsplikten?

Forholdet mellom læren om *condictio indebiti*, varslingsplikten i punkt 12.3 og prinsippene for fremdriftsbetalinger er komplisert. Spørsmålet om hvilken anvendelse *condictio indebiti* har overfor betalinger av krav som er bortfalt etter punkt 12.3 beror på en avveining av en rekke reelle hensyn, og løsningen er ikke opplagt. Drøftelsen under punkt 5 viser at hensynene som begrunner at *condictio indebiti* ikke kommer til anvendelse overfor slike krav dekker en vid gruppe typetilfeller, hvor vekten av de individuelle hensynene kan variere.

Ved betalinger basert på fremdrift er det særlig hensynet til vern av mottakerens innrettelse som begrunner at *condictio indebiti* kan anvendes overfor prekluderte krav. Drøftelsen under punkt 5.2 viser imidlertid at verken innrettelseshensynet eller øvrige hensyn gir grunnlag for å fravike rettsoppfatningen som er etablert i juridisk teori. Det er grunn til å understreke at det ikke er rettsoppfatningen i seg selv som er av betydning, men konsekvensene den innebærer. Dersom det har etablert seg en fast oppfatning om at betalinger av prekluderte krav ikke kan kreves tilbakebetalt, og rådgiver har handlet i tillitt til denne oppfatningen, vil det vært svært uheldig om man avviker fra den etablerte rettsoppfatningen.¹²⁹ Det er, som vi har sett, nettopp tilfellet ved anvendelse av *condictio indebiti* overfor prekluderte krav.

Avveiningen av oppgjørs- og korreksjonshensynet gir ikke grunnlag for å fravike dette standpunktet. At *condictio indebiti* ikke kan påberopes ved feilutbetalinger etter punkt 12.3 vil, selv om det kan fremstå urettferdig og urimelig fra oppdragsgivers perspektiv, hindre at

---

¹²⁸ I samme retning Barbo 1997 s. 38.

¹²⁹ Slik også Marthinussen 2016 (b) s.81.

konflikter oppstår, og dersom de oppstår, sørge for at konflikten avklares og løses på raskest mulig måte. Etter min mening veier derfor hensynet til forutberegnelighet og klare og kategoriske regler på entrepriserettens område tyngre enn behovet for korreksjon av feilutbetalinger.

Totalt sett viser hensynene som begrunner *condictio indebitis* begrensede virkeområde overfor prekluderte krav og avveiningen av oppgjørs- og korreksjonshensynet at *condictio indebiti* ikke kan påberopes som grunnlag for krav om tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3. Konklusjonen blir dermed at *condictio indebiti* ikke kommer til anvendelse overfor oppdragsgivers krav om tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3.

6 Oppsummering og konklusjon

I punkt 1.1 oppstilte jeg avhandlingens problemstilling som et spørsmål om, og eventuelt på hvilke vilkår, det kan utledes en rett til å kreve tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 etter NS 8402 eller læren om *condictio indebiti*.

Drøftelsen under punkt 4 viser at det ikke er grunnlag for å oppstille en rett til å kreve tilbakebetaling i medhold av partenes kontrakt etter NS 8402. I punkt 4.2 drøftet jeg hvorvidt det kan utledes en slik regel fra varslingsplikten i punkt 12.3. Drøftelsen viser at ordlyden ikke gir støtte for en slik løsning, og at formåls- og systembetragtninger ikke gir grunnlag for å tolke ordlyden utvidende. Spørsmålet om punkt 14.1 (2) kunne tjene som hjemmel for et tilbakebetalingskrav, ble besvart negativt i punkt 4.3. Gjennomgangen viser at punkt 14.1 (2) gir oppdragsgiver adgang til å fremme en innsigelse om tilbakebetaling, men at bestemmelsen ikke kan tjene som rettslig grunnlag for et slikt krav. I drøftelsen ble det lagt avgjørende vekt på at fremdriftsbetaling ikke innebærer en fri korreksjonsadgang av gjennomførte betalinger, og at en rett til tilbakebetaling ikke er i samsvar med øvrige bestemmelser i standarden.

Spørsmålet under punkt 5 var om læren om *condictio indebiti* kunne tjene som rettslig grunnlag for oppdragsgivers krav om tilbakebetaling. Problemet og utgangspunktet for drøftelsen var at *condictio indebiti*, etter etablert rettsoppfatning, ikke kan påberopes overfor betalinger av prekluderte krav. I punkt 5.2 drøftet jeg i hvilken grad hensynene som begrunner denne oppfatningen kommer til anvendelse overfor betalinger basert på fremdrift. Analysen viser at disse hensynene, om enn i varierende grad, også gjør seg gjeldende ved fremdriftsbetaling. I punkt 5.2 ble behovet for klare og kategoriske regler når en feilutbetaling inntreffer ilagt avgjørende vekt i avveiningen av oppgjørs- og korreksjonshensynet. I den samlede avveiningen i punkt 5.4 ble konklusjonen derfor at *condictio indebiti* ikke kan påberopes som rettslig grunnlag for krav på tilbakebetaling av overskridelser som ikke er varslet etter NS 8402 punkt 12.3.

Etter avhandlingens drøftelser kan problemstillingen besvares på følgende måte: Det kan ikke utledes en rett til å kreve tilbakebetaling ved brudd på varslingsplikten i punkt 12.3 etter læren om *condictio indebiti* eller partenes kontrakt etter NS 8402.

Referanseliste

Litteraturliste

- Abel-Engh 2010 Engh, Eystein Abel, "Fra huskonsulent til kontraktmotpart. Rådgivende ingeniørvirksomhet - en risikopreget bransje under store endringer", *På rett grunn, Festskrift til Norsk Forening for Bygge- og entrepriserett*, Barbo, Jan Einar & Simonsen, Lasse (red.) 2010, Oslo, side 201 - 228.
- Arnholm 1939 Arnholm, Carl Jaboc, *Streiftog i obligasjonsretten*, Oslo, 1939.
- Arnholm 1953 Arnholm, Carl Jacob, *Obligasjonsrett*, 1. utgave, elektronisk reproduksjon, 1953. Tilgjengelig fra:
<https://www.nb.no/nbsok/nb/714ff12f7ed978206d8c9975af69c5cf?lang=no#0>
- Arvesen m.fl. 2014 Arvesen, Hans-Jørgen; Marthinussen, Karl og Giverholt, Heikki, *NS 8406 Forenklet norsk bygge- og anleggskontrakt med kommentarer*, 1. utgave, 2014, Oslo.
- Barbo 1997 Barbo, Jan Einar, *Kontraktssomlegging i entrepriserforhold*, 1. utgave, 1997, Oslo.
- Bergsåker 2016 Bergsåker, Trygve, *Pengekravsrett*, 2. utgave, 2016.
- Bruserud 2014 Hagstrøm, Viggo og Herman Bruserud, *Entrepriserett*, 1. utgave, 2014, Oslo
- Eckhoff 1997 Eckhoff, Torstein, *Rettskildelære*, 4. utgave ved Jan E. Helgesen, 1997, Oslo.
- Giertsen 2014 Giertsen, Johan, *Avtaler*, Oslo, 3. utgave, 2014.
- Gjedde-Nilsen 2013 Gjedde-Nilsen, M., og Hans L. Hansen, *ABR 89*, 3. utgave 2013, København.
- Hansen 1984 Hansen, Jørgen, *Teknikeraftalen – Almindelig del*, 2. utgave 1984, København.

- Hansen 2008 Hansen, Ole, *Det Entrepriserettslige hjemmelsproblem – modsætningsforhold eller fælleskap?*, 1. utgave, 2008, København.
- Heimdal 2016 Heimdal, Stian, "Profesjonsansvaret etter NS 8401: Når foreligger prosjekteringsfeil?", *Tidsskrift for eiendomsrett*, 02/2010 (Volum 6), 2010, 88-117.
- Hørlyck 1998 Hørlyk, Erik, *Entreprise & Licitation*, 5. utgave, 1998 København.
- Kaasen 1988 Kaasen, Knut, "Fabrikasjonskontrakten: Utvikling under avvikling av kontraktsforholdet", Lov, *dom og bok* - festskrift til Sjur Brækhus, Falkanger, Thor & Bull, Henrik (red.), Oslo 1988, s. 309-323.
- Kjønstad 2010 Kjønstad, Asbjørn, "Compensatio versus Condictio indebiti, i obligasjonsretten og i trygderetten», i Festskrift til Torgny Håstad, Lambertz, Göran; Lindskog, Stefan; Möller, Mikael (red.), 2010, s. 299-232.
- Kobbe 2005 Kobbe, Harald, Ny standard for byggelederoppdrag, i tidsskrift for eiendomsrett 2005 nr. 2 s. 139-170, 2005.
- Krüger 1989 Krüger, Kai, *Norsk kontraktsrett*, 1. utgave, elektronisk reproduksjon, 1989. Tilgjengelig fra: <https://www.nb.no/nbsok/nb/df9baa92e026a2ad2ef5b91b819c767-e?lang=no>
- Lilleholt 2017 Lilleholt, Kåre, *Kontraktsrett og obligasjonsrett*, 2017, Oslo.
- Marthinussen 2010 Marthinussen, Hans Fredrik, *Forholdet mellom panteretten og det sikrede kravet*, 1. utgave 2010.
- Marthinussen 2016 (a) Marthinussen, Karl, Heikki Giverholt og Hans Jørgen Arvesen, *NS 8405 med kommentarer*, 4. utgave, 2016, Oslo.
- Marthinussen 2013 Marthinussen, Karl og Heikki Giverholt, "Varsel og krav i entreprisestandardene – tap av rettigheter?", *På rett grunn, Festskrift til Norsk Forening for Bygge- og entrepriserett*, Barbo, Jan Einar & Simonsen, Lasse (red.) 2010, Oslo, side 304-327.
- Marthinussen 2016 (b) Marthinussen, Hans Fredrik, *Tredjemannsproblemene – Om formuerettslige argumentasjonsmønstre*, 1. utgave, 2016.
- Monsen 2005 Monsen, Erik, Om restitusjonskrav på ulovfestet grunnlag, *Jussens Venner*, 2005 nr. 3, side 157-197.

- Monsen 2006 Mosen, Erik. "Vinningsavståelseskrav – Et alternativ til erstatningskrav ved overtredelse av konkurransebegrensningsavtale?", *Tidsskriftet for forretningsjus*, 2006 side 157-176.
- Monsen 2007 Mosen, Erik, *Berikelseskrav - Vederlagskrav og vinningsavståelseskrav ved urettmessig utnyttelse av ting og rettighet*, 2007, Oslo.
- Monsen II 2007 Mosen, Erik, "Fradrag for overvelting ved utmåling av erstatnings- og tilbakesøkingskrav? Om fordeling av tap mellom skadevolder (betalingsmottaker), skadelidt (betaler) og tredjemann", *Tidsskrift for erstatningsrett* 2007 s. 195-232
- Monsen 2010 Mosen, Erik, "Om reklamasjonsregeler, passivitetsprinsipper og realitetsdrøftelser", *Jussens Venner* 03/2010 (Volum 45), 2010, side 147-203.
- Nazarian 2007 Nazarian, Henriette. *Lojalitetsplikt i kontraktsforhold*, 2007, Oslo.
- Nerdrum 1973 Nerdrum, Gunnar, Arkitekters og rådgivende ingeniørers erstatningsrettslige stilling, 1973, *Nordisk Forsikrings Tidsskrift*, 1/1973 og 2/1973, side 4-33.
- Nygaard 2004 Nygaard, Nils, *Rettsgrunnlag standpunkt, 1. Utgave*, 1999, Oslo.
- Nygaard 2007 Nygaard, Nils, *Skade og ansvar*, 6. utgave, 2007, Oslo.
- Røed 2006 Røed, Anne Cathrine, *Byggeleder- og konsulentavtaler – Kommentarer til NS 8403 med paralleller til NS 8401 og NS 8402*, 1. utgave, 2006.
- Røed 2010 Røed, Anne Cathrine, *Foreldelse av fordringer*, 1. utgave, 2010, Oslo.
- Sandvik 1977 Sandvik, Tore, *Konsulentens økonomiske ansvar*, i *De Nordiske juristmøder*, s. 2-32, 1975.
- Sandvik 1966 Sandvik, Tore, *Entreprenørrisikoen*, 1966, Oslo.
- Scott 2010 Scott, Arne, "Overskridelse av honorarbudsjetten – varslingsregelen i NS 8402 pkt. 12.3", *På rett grunn, Festskrift til Norsk Forening for Bygge- og entrepriserett*, Barbo, Jan Einar & Simonsen, Lasse (red.) 2010, Oslo, side 382 - 389.

- Simonsen 1999 Simonsen, Lasse, "Kreditors mangelsbeføyelser særlig for tilvirkningskontraktene", *Jussens venner* (5/6), 1999 s. 305-398.
- Simonsen 2014 Simonsen, Lasse, "Entreprise - "Foreldelse av avdrag i entrepriseretten - Rt-2013-1476", *Nytt i privatretten* nr. 2 2014, s. 8-11.
- Simonsen 2017 Simonsen, Lasse, *Bustadoppføringslova*, 2017, [hentet fra rettsdata.no, sist sjekket 30.05.2019]
- Skoghøy 2014 Skoghøy, Jens Edvin "Å konto-avdrag, foreldelse og rettskraft", *Lov og Rett* nr. 4, 2014 s. 187-188.
- Skag 2010 Skag, Miriam *Starttidspunktet for foreldelsesfrister*, 1. utgave 2010, Oslo.
- Tørum 2019 Tørum, Amund Bjøranger, *Interpretation of commercial contracts*, 2019, Oslo.
- Urbye 2011 Urbye, Hans Jakob, *Kommentarer til NS 8401 og NS 8402*, 2011, Oslo.
- Vagner 2001 Vagner, Hans Henrik, *Entrepriserett*, 1. utgave 2001, København.
- Von Eyben 2007 Von Eyben, Bo, *Forældelse efter forældelsesloven av 2007*, 1. utgave, 2007, København.
- Woxholt 2014 Woxholth, Geir, *Avtalerett*, 9. utgave Gyldendal Norsk Forlag 2014, Oslo.
- Ørstavik 2018 Inger B. Ørstavik, "Prinsippet om objektiv tolkning - Særlig om tolkning av forhandlede standardavtaler", *Tidsskrift for Rettsvitenskap*", vol. 131, 4/2018 s. 331-381.

Standardkontrakter

- ABR 89 Almindelige bestemmelser for teknisk rådgivning og bistand
- Norsk standard NS 8401 Alminnelige kontraktsbestemmelser for prosjekteringsoppdrag
- Norsk Standard NS 8402 Alminnelige kontraktsbestemmelser for rådgivningsoppdrag honorert etter medgått tid
- Norsk Standard NS 8403 Alminnelige kontraktsbestemmelser for byggelederoppdrag
- Norsk standard NS 8405 Alminnelige kontraktsbestemmelser for utførelsesentrepriser
- Norsk standard NS 8406 Forenklet norsk bygge- og anleggskontrakt
- Norsk standard NS 8407 Alminnelige kontraktsbestemmelser for totalentrepriser

Lover

- Lov 31. mai 1918 nr. 4 om avslutning av avtaler, om fullmakt og om ugyldige viljeseerklæringer.
- Lov 1. januar 1980 om foreldelse av fordringer
- Lov av 8. juli 1988 nr.533 konvensjon om forelding i internasjonale kjøpsforhold
- Lov 1. mai 1997 om folketrygd
- Lov 25. juni 1999 om finansavtaler og finansoppdrag
- Lov 1. januar 2008 om betaling og innkreving av skatte- og avgiftskrav
- Lov 1. Januar 2009 om toll og vareførsel

Rettspraksis

Høyesterettspraksis

HR-2016-761-A
Rt-2013-1476
Rt-2011-65
Rt-2010-960
Rt-2010-816
Rt-2009-160
Rt-2008-738
HR-2007-1457-U
Rt-2003-1132
Rt-2000-1149
Rt-2000-806
Rt-1998-998
Rt-1997-1210
Rt-1995-1641
Rt-1985-290
Rt-1984-962

Lagmannsrettspraksis

LE-2018-64025
LA-2015-56882
LB-2012-106835
LB-2009-64333
LB-2008-9365
LE-2007-664
LB-2006-6161
LB-2005-28375
LB-2004-11707
LB-2003-19361
LE-2002-219
LB-1996-1449

Tingrettspraksis

17-040359TVI-STOR - Trondheim tingretts dom av 1. desember 2017
16-047021 TVI-FRED - Fredrikstad tingretts dom av 16. oktober 2017
TOSLO-2009-153287
TOSLO-2004-10357